

**T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**İSLAM BORÇLAR HUKUKUNDA İSKAT
TASARRUFLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Yasemin GÜLLÜ**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ HUZEYFE ÇEKER**

KONYA – 2022

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasemin GÜLLÜ		
	Numarası	17810601236		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / İslam Hukuku Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	İslam Borçlar Hukukunda Iskat Tasarrufları		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Yasemin GÜLLÜ

İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasemin GÜLLÜ		
	Numarası	17810601236		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / İslam Hukuku Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Huzeyfe ÇEKER		
	Tezin Adı	İslam Borçlar Hukukunda İskat Tasarrufları		

İslam hukukunda İskat kavramı, bir hakkın ya da mülkiyetin, hak sahibine intikalinin söz konusu olmadan düşürülmesini ifade etmektedir.

İskat tasarrufunun konusuna baktığımızda, genel olarak hakların teşkil ettiğini görmekteyiz. Fakat İslam hukukçuları arasında hangi tür hakların ıskat kabul ettiği konusu tartışmalıdır. Genel kural olarak zimmette sabit olan deynin ıskatı caiz kabul edilirken, ayn üzerindeki mülkiyetin ise genel olarak ıskatı kabul edilmemektedir. Bununla birlikte ayn üzerindeki mülkiyetin başkasına nakledilmesi söz konusu olmaktadır. Bu ise temlik olarak değerlendirilmektedir.

İskat tasarrufunun hükmüne baktığımızda, bir kimsenin kendi hukuki alanını ilgilendiren bir işlem olması sebebiyle kural olarak, caiz ve mubah kabul edilmektedir. Fakat ıskat tasarrufunda bulunacak kişi için sırf zarar içeren bir işlem olmasından dolayı, tasarrufta bulunacak kişi için bazı şartlarda aramaktadır.

Anahtar Kelimeler: İskat, Hak, Temlik, Ayn, Deyn

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Yasemin GÜLLÜ		
	Student Number	17810601236		
	Department	Basic Islamic Sciences / Islamic Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi Huzeyfe ÇEKER		
Title of the Thesis/Dissertation	Annulment and Foreclosure in Islamic Contract Law			

The concept of Iskat in Islamic law refers to the reduction of a right or property without transferring it to the right owner.

When we look at the subject of disposition, we see that it generally constitutes rights. However, the issue of what kinds of rights are denied among Islamic jurists is controversial. As a general rule, while it is permissible to renounce the dey which is fixed in the dhimma, the loss of the property on the same is generally not accepted. However, it is possible to transfer the property on the same to someone else. This is considered as an assignment.

When we look at the provision of redemption, it is considered permissible and permissible as a rule, since it is a transaction that concerns one's own legal field. However, since it is a process that involves only harm for the person who will save the redemption, it seeks under some conditions for the person who will make the savings.

Keywords: Iskat, Rights, Assignment, Ayn, Deyn

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	4
ÖNSÖZ	7
KISALTMALAR	9

GİRİŞ	10
<i>I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMLERİ</i>	10
<i>II. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI</i>	11
<i>III. ARAŞTIRMANIN METODU</i>	11
<i>IV. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	12

BİRİNCİ BÖLÜM

ISKATIN MAHİYETİ.....	13
I. Iskat Kavramı	13
A. Tanımı	13
B. Hukuki Dayanakları	14
1. Kitaptan Delili	14
2. Sünnetten Delili	17
C. Benzer Kavramlarla İlişkisi	18
1. İbra	18
2. Sulh	23
3. Hibe	27
II. Iskatın Rükünleri	29
III. Iskatın Şartları	33
A. Iskat Tasarrufunda Bulunanın Tam Eda Ehliyetine Sahip Olması	33
B. Iskat Edilenin Malum Olması	34

C. Iskat Edilen Hakkın Mevcut Olması.....	35
D. Hakkın Muayyen Olması	36
IV. Iskatla Alakalı Bazı Durumlar	38
A. Kendi Adına Iskatta Bulunacak Kişi Hakkındaki Durumlar	38
1- İkraḥ Altındaki Kişinin Iskatı	39
2- Hezl Durumunda Iskat.....	41
3- Maraz-ı Mevt Durumunda Iskat.....	41
B. Üçüncü Şahsın Alacaklı Adına Iskatta Bulunması Durumları.....	43
1- Vekilin Iskatı.....	43
2- Veli ya da Vasinin Iskatı	44
C. Iskat Olunan Kişi Hakkındaki Durumlar	45
1- Kefilin Iskatı	45
2- Muhâlün Aleyhin Iskatı.....	46
V. Iskatın Hükümü.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

ISKAT TASARRUFLARI.....	50
I. Iskat Kabul Eden Durumlar.....	50
A. Deyn.....	51
B. Ayn.....	55
C. Menfaat	58
D. Mutlak Hak	59
II. Iskat Kabul Etmeyen Durumlar.....	63
A. Ayn	63
B. Hak.....	64
III. Iskatın Talik, Takyid ve İzafesi.....	66
A. Iskatın Şarta Taliki	66
B. Iskatın Şart İle Takyidi.....	70
C. Iskatın Gelecek Zamana İzafesi.....	72

SONUÇ.....	75
BİBLİYOGRAFYA	78

ÖNSÖZ

Kişilerin sosyal hayatın içinde olmaları, onların karşılıklı ilişkiler halinde olmalarını zorunlu kılmaktadır. İnsanlar bu karşılıklı ilişkilerini, bazı hukuki işlemlere bağlayarak, karşılıklı olarak haklarını korunmasını sağlamaktadırlar. Bu hukuki işlemlerde de kişilere bazı hak ve sorumluluklar yüklemektedir.

Hukuki işlemlerin genel amacı, karşılıklı hakkın korunması ve adalet ölçüleri çerçevesinde insanların ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. İslam hukuku, işte bu amaç çerçevesinde, akitlerde kişilerin haklarını korumak için, akit yapan kişilerde ve yapılan akitte çeşitli şartlar aramaktadır. Bu şekilde insanlar arasındaki muamelelerde, taraflar arasında çatışmanın çıkması önlenirken, aynı zamanda tarafların rızasının korunmasına da önem verilmektedir.

İslam hukukunda bir hakkın ya da mülkiyetin, malik veya hak sahibine intikali söz konusu olmadan düşürülmesini ifade etmek için ıskat kavramı kullanılmaktadır. Tezimizde de ıskat tasarrufunun incelemesi yapılmıştır.

İslam hukukunun klasik kaynaklarında ıskat tasarrufu genellikle sulh, hibe, köle azadı, kefalet, nafaka, mehir, ikrar, maraz-ı mevt, hadler ve kısas gibi bölümlerde ele alınmıştır. Çalışmamızda özellikle bu bölümlerden faydalanılmıştır.

Tezimiz giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, problemleri ve metodundan bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, ıskat kavramının tanımıyla başlanarak, ıskat tasarrufunun benzer kavramlarla olan ilişkisine değinilmiştir. Ayrıca ıskatın hukuki dayanakları, rükünleri, şartları ve hükmü incelenmiştir.

İkinci bölümde ise, ıskatın konusu üzerinde durularak, deyn, ayn, menfaat ve haklar ıskat kabul edip etmemesi açısından incelenmiştir. Ayrıca ta'lik, takyid ve izafe gibi hukuki işlemlerin ıskat tasarrufuna etkisine değinilmiştir.

Sonuç kısmında, çalışmamız neticesinde ulaşmış olduğumuz bulgular, genel hatlarıyla ifade edilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında değerli fikir ve düşüncelerini esirgemeyen, konuların netleşmesi ve gelişmesinde rehberlik eden danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Huzeyfe ÇEKER'e ve çalışmanın son halini almasında düzeltme ve eklemeleriyle katkı sağlayan Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY ve Dr. Öğr. Üyesi Cemal KALKAN hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Yasemin GÜLLÜ

Konya - 2022

KISALTMALAR

b.:	Bin (oğlu)
Bkz.:	Bakınız
DİA:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.:	Hazreti
md.:	Madde
müt.:	Mütercim
ö.:	Ölüm tarihi
ra.:	Radıyallahu anh
s. :	Sayfa
sav.:	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy.:	Sayı
thk.:	Tahkik eden
ty.:	Basım tarihi yok
yy.:	Basım yeri yok

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Yaratılış özellikleri ve ihtiyaçları gereği sosyal bir ortamda hayat süren insan, söz ve eylemlerine hukuki sonuçlar bağlanabilir ve bunlar sebebiyle yükümlülük altına girebilir. İslam hukukunun özellikle muamelat bölümleri, her biri farklı fitrat ve donanımla yaratılan insanoğlunun, başkalarına karşı hukuki ilişkilerden doğan yükümlülüğünü konu edinir.

Bir mülkiyet veya hakkın, bedelli ya da bedelsiz olarak hak sahibinden düşmesini amaçlayan hukuki işlemleri kapsayan ıskat tasarrufları da İslam hukukunun bir konusunu oluşturmaktadır. Çalışmamızda öncelikle ıskat kavramına ve benzer kavramlarla ilişkisine değinilerek, ayrıldığı noktalar belirtilmiştir. Daha sonra ıskat tasarrufunun gerçekleşmesi için taraflarda ve konusunda aranan şartlar incelenerek, ıskatla alakalı bazı durumlara değinilmiştir.

İskat tasarruflarının hangi haklarda meydana geldiği ele alınıp, bunlar örneklerle anlatılmıştır. Bu çerçevede İslam hukukunun satım, selem, sarf, icare, ariyet, şüf'a, sulh, hibe, köle azadı, kefalet, kıyas, hadler, mehir, ikrar, maraz-ı mevt, nafaka ve vasiyet bölümleri incelenmiş, bu akitlerdeki ıskat tasarruflarının nasıl ve ne çerçevede bulunduğu değinilmiştir.

İslam borçlar hukukunda, akitler kuruluşuna ve gerçekleşmesine göre temlikat veya ıskatat kısmında değerlendirilmektedir. Fakat bazı akitler için bu ayrımın kesin olarak yapılması mümkün olmamaktadır. Bir hakkın sona erdirilmesi açısından baktığımızda bu hukuki işlemi ıskat olarak değerlendirirken, lehine işlem yapılan kişi açısından baktığımızda ise temlik olarak değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. İslam hukukçuları da ıskat tasarrufunun temlik manasını da barındırmasını dikkate almışlardır. Bu da ıskatın gerçekleşmesi için aranan şartların belirlenmesi ve sonuçlarını etkilemiştir. Çalışmamızda ıskatın, temlik ile kesişen noktalarına ve bunun

neticesinde İslam hukukçularının yapılan hukuki işlemi nasıl değerlendiklerine değinilmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Çalışmamızda ıskat konusu muamelat bağlamında ele alınarak insanlar arasındaki hukuki işlemler bu çerçevede incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle akitler incelenmiş ve akitlerde vuku bulan ıskat tasarruflarının akitlere etkisinin ne şekilde olduğu ele alınmıştır. Özel olarak borçlar hukuku kısmı incelenerek burada gerçekleşen ıskat örnekleri üzerinde durulmuştur. Fakat konunun daha iyi anlaşılması için zaman zaman nikâh gibi farklı bölümlerden de örnekler verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız muamelat bağlamında olması sebebiyle Allah hakkı grubunda yer alan ibadetlerin ıskatı konun dışında bırakılmıştır. Sadece ibadetler konusundaki ıskatın, Şâri Teâlâ tarafından mükellefler için bir ruhsat olmasına işaret edilmekle yetinilmiş bunların ayrıntılarına değinilmemiştir.

Çalışmamızın sınırlarını çok fazla aşacağı düşünülerek günümüzde müntesibi bulunmayan ekollerin görüşlerine değinilmeyerek, sadece Hanefîler, Malikiler, Şafiiler ve Hanbelîlerin görüşlerine yer verilmeye çalışılmıştır. Fakat Zeydi mezhebinden olmasına rağmen Şevkânî (ö. 1250/1834), *es-Seylû'l-cerrârü'l-mütedeffik 'alâ hadâ'iki'l-Ezhâr* eserinde konumuzu özel bir başlık altında ele aldığı için belirlediğimiz bu çerçeveden istisna tutulmuştur.

III. ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmamızda İslam hukuku alanında yazılan Arapça ve Türkçe kaynaklar kullanılmıştır. Bu alandaki klasik ve modern dönemde yazılan genel kaynaklar

yanında, ıskat tasarrufunu ilgilendiren özel kaynaklardan da yararlanılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda öncelikle klasik fıkıh eserlerinde yer alan akitlerde ıskat konusuyla ilgili kısımlar taranarak bir araya getirilmiştir. Daha sonra İslam hukuku alanında yazılmış çağdaş döneme ait kaynaklardan da faydalanılarak sistemli bir şekilde yazıya geçirilmiştir. Çalışmamızda kaynakların taranmasıyla elde edilen malzemenin sunumunun yanında, yeri geldikçe tahlil ve değerlendirmelere de yer verilmiştir.

IV. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İslam hukuku alanında yapılan çalışmalara baktığımızda doğrudan ıskat tasarrufları üzerine bir çalışma olmadığını görmekteyiz. Ancak İslam hukuk alanında yazılmış kitapların, borçlar hukuku ile ilgili bölümlerinde veya farklı bölümlerinde, ıskat tasarruflarına yer verilmektedir. Bunun yanında sulh, kısas, talak ve köle azadı ile ilgili yapılan özel çalışmalarda ıskat konusuna değinilmektedir.

Bunların yanında Şevkânî (ö. 1250/1834) *es-Seylü'l-cerrârü'l-mütedeffik 'alâ hadâ'iki'l-Ezhâr'da*, Ali Haydar Efendi (ö. 1354/1935) *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm ve el-Mecmû'atü'l-cedide fi'l-kütübi'l-erbea' eserlerinde*, Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1391/1971) *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu'nda*, Vehbe Zuhaylî *el-Fıkhü'l-İslâmî'de* konumuz ibrâ başlığında incelemişlerdir. Çalışmamızda bu kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Ansiklopedilere baktığımızda, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından çıkarılan *İslam Ansiklopedisi* ve Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye* isimli ansiklopediler de ıskat için özel başlık bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ISKATIN MAHİYETİ

I. Iskat Kavramı

A. Tanımı

Iskat kavramı Arapça “düşmek” anlamına gelen sukut kökünden türemiş olup “düşürmek, atmak, izale etmek, çıkarılma” anlamlarına gelmektedir.¹

İslam hukukunda ıskat, bir hak ve mükellefiyeti düşürmeyi ifade etmektedir. Yani ıskat bir hakkın ya da mülkiyetin, malik veya hak sahibine intikali söz konusu olmadan düşürülmesi anlamına gelmektedir. Iskatın en başta gelen örneklerini talak, köle azat etmek (ıtk),² kısastan af ve borçtan ibra gibi hukuki işlemler oluşturur.³ İslam borçlar hukukunda temlikât grubunda yer alan satım, icare, hibe, vasiyet gibi hukuki işlemler, ayn ve menfaat üzerindeki mülkiyetin yeni hak sahibine geçmesini amaçlamaktadır.⁴ Fakat böyle bir naklin söz konusu olmadığı, bir hakkın bedelli veya bedelsiz olarak hak sahibinden düşmesini amaçlayan hukuki işlemler ıskatât grubunda yer almaktadır.⁵ Karâfî de (ö. 684/1285), bu konuları nakil ve ıskat başlığı altında inceleyerek bu ayrımı daha net ortaya koymaktadır.⁶

Temlikat ve ıskatat şeklindeki ayrım talak, kısastan ve şuf’a hakkından vazgeçme gibi tasarrufların herhangi bir bedel olmaksızın yapılması halinde açık biçimde görülebilmektedir. Fakat muhalea, kısastan belli bir bedel karşılığında

¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, “س-ق-ط” 7/356; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, “س-ق-ط” s. 231; Zebîdî, *Tâcü'l-‘arûs*, “س-ق-ط” 19/187.

² Serahsî, *el-Mebsût*, 12/84.

³ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/23.

⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/67.

⁵ Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/137.

⁶ Karâfî, *el-Furûk*, 2/110.

vazgeçme, borçluyu borcundan bedel karşılığında ibra etme gibi işlemlerde ıskat ve temlik bir arada bulunduğundan aradaki ayrım tam olarak belirgin değildir. Bu sebeple bu hukuki işlemlerin ana karakterinin ıskat mı temlik mi olduğu ya da hangisinin hükmünün uygulanacağı, İslam hukukçuları arasında tartışmalıdır. Bu hukuki işlemlerde, karşılığında bedel alınmış olsa bile sabit bir hak veya borcun karşı tarafa intikal etmeyip düştüğü göz önünde bulundurulursa bunlarda ıskat niteliğinin ağır bastığı söylenebilir.⁷

B. Hukuki Dayanakları

İslam hukukunun genel kurallarına baktığımız zaman zorda kalana yardımda bulunmak ve onun için şartları kolaylaştırmak, esas olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam hukukunun iki temel dayanağı olan kitap ve sünnette de bu hususta pek çok nas bulunmaktadır. İskat tasarrufu da genellikle zorda kalanın lehine bir hukuki işlem olmasından dolayı İslam hukukunun temel kurallarına uygundur.

1. Kitaptan Delili

Kur'an-ı Kerim'de سقط kökünden gelen kelimeler sekiz yerde,⁸ çeşitli şekillerde geçmektedir.⁹ Bu ayetleri incelediğimiz zaman düşmek şeklinde lügat ya da mecaz manasında kullanıldığı görülmektedir. Mesela En'am suresinde, Allah'ın ilmi dışında bir yaprağın dahi düşmeyeceği¹⁰ ifadesinde lügat manası kullanılırken, A'raf

⁷ Bardakoğlu, Ali, "İskat", *DİA*, 19/137.

⁸ Abdalbaki, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-müfehres*, s. 352.

⁹ En'am Suresi 6/59; Tevbe Suresi 9/49; A'raf Suresi 7/149; İsra Suresi 17/92; Meryem Suresi 19/25; Şuara Suresi 26/187; Sebe Suresi 34/9; Tur Suresi 52/44.

¹⁰ "Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." En'am Suresi 6/59.

suresinde, pişmanlık duymak¹¹ ve Tevbe suresinde, fitneye düşmek¹² şeklinde mecazi bir manada kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de mülkiyet ya da hak sahibinin hakkını ıskat etmesi manasında, bir ayet bulunmamakla birlikte bu manayı ifade edecek şekilde kavramlar kullanılmaktadır. Mesela Bakara suresinde şöyle buyrulur:

“Eğer eli darda olan birisi borçlu ise eli genişleyene kadar beklemek gerekir. Şu da var ki, bağışlamanız, eğer bilerseniz sizin için daha hayırlıdır.”¹³

Ayette geçen “tasadduk” kelimesi borçlunun zimmetindeki borçtan ıskat edilmesi manasını ifade edilmektedir. Ayette de ifade edildiği gibi alacaklı kimseye, ödemeye gücü yetmeyen borçlusunun borcunun ertelenmesi tavsiye edildiği gibi, alacağın ıskat edilmesine de teşvik edilmektedir. Kişinin kendi rızası ile alacağından vazgeçmesi borçlusu için bir iyilik olduğu gibi, kendisi için de daha hayırlı olacağı da belirtilmektedir.¹⁴

“Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından dolayı korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblağ vermesinde taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu kurallardır, öyleyse onları çiğnemeyin. Her kim Allah'ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”¹⁵

Ayette aralarında şiddetli geçimsizlik sebebiyle evlilik birliğinin devamının mümkün olmadığı durumda kocanın karısını güzellikle serbest bırakması tavsiye edilmiştir. Bu da kocanın nikâhla elinde bulundurduğu haklarını ıskat etmesidir.

¹¹ “Pişman olup da kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görünce dediler ki: Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa mutlaka ziyana uğrayanlardan olacağız.” A'raf Suresi 7/149.

¹² “Onlardan öylesi de var ki: ‘Bana izin ver, beni fitneye düşürme’ der. Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem, kâfirleri mutlaka kuşatacaktır.” Tevbe Suresi 9/49.

¹³ Bakara Suresi 2/280.

¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi ' li-ahkâmi 'l-Kur'ân*, 3/374.

¹⁵ Bakara Suresi 2/229.

“Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.”¹⁶

“Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, burna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır. Kim bunu (kisası) bağışlarsa kendisi için o kefarete olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.”¹⁷

Buradaki ayetlerde de kısasın bir hak olduğu bildirilmekle birlikte, bu hakkın bağışlanmasına da teşvik edildiği görülmektedir. Maktulün yakınlarının, katili kısastan affetmesi de kısas haklarını ıskat etmeleridir.

Iskatın hükmü konusunda fakihler, yukarıdaki ayetleri de dikkate alarak genel görüş olarak caiz ve mubah olduğunu söylemişlerdir.¹⁸

Bu ayetlerin yanında bir kimsenin, bir hak ve mülkiyeti karşı tarafın lehine olacak şekilde düşürmesi iyilik mahiyetindedir. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette de iyilik ve ihsanda bulunmak teşvik edilmektedir.

“Haberiniz olsun ki Allah, size adaleti, iyilik yapmayı ve akrabalara yardımda bulunmayı emrediyor; hayâsızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklıyor. Dinleyip, anlayıp tutasınız diye size öğüt veriyor.”¹⁹

“Sen, af yolunu tut, güzellikle emret ve kendini bilmezlerden yüz çevir.”²⁰

Bu ayetlerde de insanların af yolunu benimsemesi ve yakınlarına iyilikte bulunmasının emredilmesi bu hususa örnek niteliğindedir.

¹⁶ Bakara Suresi 2/178.

¹⁷ Maide Suresi 5/45.

¹⁸ Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/137.

¹⁹ Nahl Suresi 16/90.

²⁰ A'raf Sursi 7/199.

2. Sünnetten Delili

İslam'ın ikinci kaynağı olan sünnete baktığımızda, bu konuda özellikle fıkıh kitaplarında da delil olarak zikredilen hadisler bulunmaktadır.

Ebu'l-Yezer Kab b. Amr'den (ra.) rivayet edildiğine göre; Resulullah (sav.) şöyle buyurmuştur:

“Kim Allah'ın kendisini (kıyamet günü Arş'ın) gölgesinde gölgelemesini isterse bir fakirin borcunu ertelesin (borcunu kısmen veya tamamen) düşsün.”²¹

Ebu Hureyre'den (ra.) rivayet edildiğine göre:

“Tacirin birisi insanlara vadeli mal verirdi. Darda olan birini gördüğü zaman yanında çalışanlara: ‘Onu bağışlayın; umulur ki Allah da bizi bağışlar’ derdi ve Allah onu bağışladı.”²²

Büreyde (ra.) şöyle demiştir:

Bir keresinde Resulullah'ın (sav.): “Kim darda olana mühlet verirse onun için her bir gün karşılığında onun iki misli sadaka vardır” buyurdıklarını işittim. “Ey Allah'ın Rasulü, senin: ‘Kim darda olana mühlet verirse ona her bir gün karşılığında onun bir misli sadaka sevabı vardır’ buyurduğunu; sonra da ‘iki misli sevabı vardır’ buyurduğunu işittim” dedim. Bunun üzerine Resulullah (sav.) şöyle buyurdular: “Onun için, borcun vadesi gelmeden önce her bir gün için onun bir misli sadaka sevabı vardır. Borcun vadesi gelip de mühlet verdiğinde geçen her bir gün karşılığında onun iki misli sadaka sevabı vardır.”²³

Bu hadislerde de beyan edildiği gibi müslümanlara darda olan borçlusuna karşı öncelikle sabretmesi ve mühlet vermesi tavsiye edilmiştir. Şayet borçlu mühlet verilmesi durumunda da borcunu ödeyemeyecek durumda ise, bu borcun bağışlanması yani ıskatı tavsiye edilmiştir. Bu yüce faziletin karşılığının ise kıyamet günü arşın

²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/278; İbn Mâce, “Sadakalar” 14.

²² İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 1/589.

²³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 1/588.

gölgesinde gölgelenmesi olacağı müjdelenmiştir. Ayrıca darda olana mühlet veren için, her bir gün karşılığında verdiği borcun iki misli sadaka olacağının müjdesini de vermiştir.

Kab b. Malik el-Ensari (ra.), Abdullah b. Ebi Hadred el-Eslemi'deki (ra.) alacağını, Rasulullah zamanında, mescidde (hasmının yakasına yapışıp) istedi. Her ikisinin sesleri evinde olan Rasulullah işitecek derecede yükseldi. Rasulullah onlara doğru çıkıp, hüccresinin perdesini açtı ve:

“Ya Kab b. Malik” diye nida etti. Kab:

“Buyur ya Rasulullah” deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.) eliyle işaret ederek:

“Yarısını indir” buyurdu. Kab da hemen:

“Vallahi bağışladım ya Rasulullah” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Abdullah b. Ebi Hadred el-Eslemi'ye hitaben:

“Şimdi kalk da (kalan) borcunu öde” buyurdu.²⁴

Bu hadislerde de peygamberimiz, darda olan borçlusunun borcunun bir kısmının ya da tamamının bağışlanmasını yani ıskatını teşvik etmiştir.

C. Benzer Kavramlarla İlişkisi

1. *İbra*

İbra kavramı sözlükte “arındırmak, aklamak, temizlemek, yükümlülükten kurtarmak, iyileşmek” gibi anlamlara gelmektedir.²⁵

²⁴ Buhârî, “Sulh”, 14; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 5/382.

²⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “ب-ر-أ” 1/37; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, “س-ق-ط” s. 49; Zebîdî, *Tâcû'l-'arûs*, “ب-ر-أ” 1/120; “İbrâ”, *Mv.F.*, 1/142.

İslam hukukunda ibra ise, bir kimsenin, başkasının zimmetinde olan hakkından karşılıksız olarak vazgeçtiği hukuki bir işlemdir. Yani hakkın sahibi tarafından düşürülmesi ve dava konusu olmaktan çıkarılması ile borcu sona erdiren bir işlemdir. Bu yönüyle ıskat kavramı ile benzerlik gösterse de doktrinde ıskat kavramının daha kapsamlı ve ibraya göre daha geniş olduğu görülmektedir.²⁶

İbra İslam hukukçuları nezdinde “ibra-ı ıskat” ve “ibra-ı istifa” şeklinde iki kısma ayrılır. İbra-ı istifa, bir kimsenin zimmetinde bulunan hakkın alındığını beyan etmektir. İbra-ı ıskat ise, bir kimsenin zimmetinde bulunan ve düşürülmesi mümkün olan bir hakkın bir kısmının ya da tamamının düşürülmesidir.²⁷ Bu ayırmadan da görüldüğü gibi ibra ve ıskat kavramlarının benzerliği, ibrayı ıskatta ortaya çıkmaktadır. Buna göre ibranın her türü ıskat olarak değerlendirilmekle birlikte, ıskat işleminin gerçekleştiği tasarrufların hepsi ibra değildir.²⁸

Bir kimse borçlusuna, “seni şu alacağımdan beraet-i istifa ile” ya da “beraet-i kabz ile ibra eyledim” derse bu ibra-ı istifa olur.²⁹ Kişi bu şekilde borçlusundaki alacağını almış olduğunu söyleyerek, onun borçtan beri olduğunu bildirmiştir. Yani burada borçlunun borcunu ödediğini ikrar etmesi söz konusudur.³⁰

Bir kimse borçlusuna, “seni zimmetindeki şu kadar olan alacağımdan veya onun yarısından beraet-i ıskat ile ibra ettim” derse bu da ibra-ı ıskat olur.³¹ Kişi burada borçlusunda olan hakkını tamamen ya da kısmen düşürdüğünü ifade etmiştir. Yani borçlusunu borcu ödemekten beri kılmıştır.³²

²⁶ Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 754; Apaydın, H. Yunus, “İbrâ”, *DİA*, 21/263.

²⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/84; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, s. 72; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/29; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/343-344; Yaran, Rahmi, *İslam Hukukunda Borcun Gecikmesi*, s. 114-115.

²⁸ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/326.

²⁹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/708; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2651.

³⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/29.

³¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/29.

³² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/18.

İbra-ı ıskatta bulunan kişi kullandığı lafza göre borçlusunu daha önceki borçlarından umumi ya da hususi beri kılmış olur. Fakat yapılan ibradan sonra vuku bulan borçlar bundan müstesnadır.³³

İbra-ı istifa ile ibra-ı ıskat arasında farklar vardır. Bunlar:

1) Genel olarak ibra-ı ıskat deyn konusunda geçerli sayılırken, ibra-ı istifa hem deyn hem de ayn için geçerli sayılmaktadır.³⁴

2) İbra-ı ıskat inşai lafızlarla olduğu için, ondan sonra kizb davası geçerli değilken, ibra-ı istifa ihbari olduğu için ondan sonra kizb davası geçerlidir.³⁵

3) Borçlu borcunu ödese ve sonrasında alacaklı onu ibra-ı ıskat ile ibra etse, daha önce verdiğini geri alır. Fakat ibra-ı istifa ile ibra ederse, daha önce verdiğini geri alamaz.³⁶

4) İbra-ı istifa günlük hayatta daha az vuku bulmaktadır. Ama ibra-ı ıskat buna göre daha çok vuku bulmaktadır.³⁷

5) Lafız yönünden farklılık arz etmektedirler.³⁸

İbra kapsamı yönünden ise, ibra-ı âmm ve ibra-ı hâs olarak iki kısma ayrılır. İbra-ı âmm genel anlamda her türlü deyn, ayn ve hakkın ibra edilmesidir. Bu açıdan kasten öldürmede kisas ve iftirada kazif gibi hadlerden doğan hakların ibrası, mehir, cinayetlerdeki erş gibi mali olmayan bedellerin ibrası, semen gibi mali olan bedelin ibrası, vedia, ariyet gibi emanetlerin ibrası, ibra-ı âmm kapsamında değerlendirilmektedir.³⁹

³³ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/343; Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 755.

³⁴ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/ 344.

³⁵ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2651-4/2716; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/29.

³⁶ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2651; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/344.

³⁷ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2651; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/29-30.

³⁸ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2651.

³⁹ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/342-343.

Bir başka ifadeyle ibra-ı âmm, bir kişinin borçlusundaki alacaklarının tamamından vazgeçip, bunu “bütün alacaklarımdan ibra ettim” şeklinde ifade etmesidir. Bu şekilde ibrada bulunan kişi artık, borçlusundaki tüm alacaklarından vazgeçmiştir. Yani bu cihetteki haklarının tamamını düşürmüş olur. Yahut kişi, başkasındaki tüm haklarından vazgeçip, bunu “onda hiçbir cihetten hakkım yoktur” şeklinde ifade edebilir. Bu şekilde ibrada bulunan kişi de, başkasında olan tüm haklarından vazgeçmiştir. Misal kişi, “benim onda karz konusunda hiçbir hakkım yoktur” ya da “bey’ ve şira’ konusunda hiçbir hakkım yoktur” der ise bu kısımlara ait bütün haklarını ibra etmiş olduğu için, ibra-ı âmm olmuştur. İbra-ı âmm ile hakkın ibra edilmesi ise, bir hak için dava açılmasına kazâen engeldir.⁴⁰

İbra-ı hâs ise, belirli bir hakkı kapsamaktadır. Hususi bir mal davasında veya o malın zatından ibra suretiyle meydana gelen ibradır. Kişinin “falan şahsı, falan cihetten dolayı olan alacağımdan ibra ettim” demesidir. Misal kişi, “falan şahsa, falan konudan dolayı olan alacağımdan ibra ettim” derse sadece o haktan ibra etmiş olduğu için, ibrayı hâs olmuştur.⁴¹

İbra-ı hâs da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır:

Bunlardan birincisi hususi olan mal davasında meydana gelen ibra-ı hâsıdır. Yani kişiyi bir ev, bir çiftlik gibi bir nedenden dolayı olan alacak davasından ibra etmektir.⁴² Burada ibra sadece deyne has olan ibradır. Kişinin “falan kişiyi falan konudan dolayı olan alacağımdan ibra ettim” demesi gibidir. Bu ibrası diğer konulardaki borçlarını değil, sadece o konudaki borcunu kapsar. Başka konulardaki alacakları varlığını devam ettirir.⁴³

İkincisi ise hususi mal davasından olmayıp, zatında meydana gelen ibrayı hâsıdır ve çeşitleri vardır. Bunlar:

⁴⁰ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-Nezâ’ir*, s. 226; Ali Haydar, *Dürerü’l-hükkâm*, 4/2654-2655; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/30; Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 755.

⁴¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/30; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, 5/343.

⁴² Ali Haydar, *Dürerü’l-hükkâm*, 4/2653-2654.

⁴³ Kadri Paşa, *Mürşidü’l-hayrân*, s. 72.

Birincisi kişinin “falan kişiyi şu cihetten olan alacağımdan ibra ettim” demesidir. Buradaki ibra, borçlusunun üzerindeki sadece o deyne has olan ibradır. Kişinin başka cihetten alacağı varsa onları iddia edebilir.⁴⁴

İkincisi, kişinin “falan kişinin üzerinde bulunan alacağımdan ibra ettim” demesidir. Burada kişi borçlusunun üzerindeki bütün deyni ıskat etmektedir. Fakat aynı konusundaki alacakları devam etmektedir. Yani buradaki ibra borçlusunun üzerindeki deyne âmm olan ibradır.⁴⁵

Üçüncüsü, kişinin şuf'a hakkı sabit olduktan sonra “falan arazideki şuf'a hakkımı ibra ettim” demesidir. Buradaki ibra ise, bir hak hususunda olmaktadır. Kişi bu şekilde bir hakkını ibra ettikten sonra artık o hak özelinde dava açamaz. Fakat diğer hakları konusunda dava açabilecektir.⁴⁶

Fakihlerin çoğunluğu ibra işleminde ıskat ve temlik anlamının birlikte olduğu konusunda görüş birliğindedir. Fakat bu anlamların hangisinin ağır bastığı ve öncelik arz ettiği konusunda farklı görüşleri bulunmaktadır. Tabi ki bu da ibranın hükme bağlanması konusunda etkisini göstermektedir.⁴⁷

Hanefi mezhebinde genel kanaat ibranın ıskat anlamının ön planda olduğu yönündedir. Bu sebeple ibraya tek taraflı bir hukuki işlem mahiyeti atfedilerek, karşı tarafın kabulüne gerek duymaksızın, icap ile tamam olmaktadır.⁴⁸

İbranın hükmü konusunda fakihler ayet ve hadislerdeki tavsiyeleri dikkate alarak genel görüş olarak mendup olduğunu söylemişlerdir. “Eğer eli darda olan birisi borçlu ise eli genişleyene kadar beklemek gerekir. Şu da var ki, bağışlamanız, eğer bilerseniz sizin için daha hayırlıdır”⁴⁹ ayetinde ifade edildiği gibi özellikle ödemeye gücü yetmeyen kimsenin borcunun ertelenmesi tavsiye edildiği gibi, alacağın ibra edilmesi de teşvik edilmiştir. Aynı şekilde hadislerde de bu yönde tavsiyelerin

⁴⁴ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2653-2654.

⁴⁵ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2654.

⁴⁶ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2654.

⁴⁷ Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, 3/431-433; Apaydın, H. Yunus, “İbrâ”, *DİA*, 21/263.

⁴⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/141.

⁴⁹ Bakara Suresi 2/280.

olduğunu görmekteyiz. Bu deliller doğrultusunda fakihler ibradaki yardımlaşma, dayanışma gibi hususları da dikkate alarak, ibranın mendup olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁰

İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) Kâdîhân'dan (ö. 592/1196) naklettiğine göre borcun yarısını ibra etmek de sahihtir. Onun belirttiğine göre, ortak olan iki kimsenin müşterek bir alacağı olduğu durumda taraflardan birisinin kendi payına düşen kısımdan, borçlusunu ibra etmesi geçerlidir. Bu durumda borçlu için borcun yarısı ıskat edilmiş olmaktadır. Şayet bu ortak kendi hissesine düşen borcun yarısını ibra ederse, o zaman da borcun dörtte biri ıskat edilmiş olur. Çünkü kişi kendi hissesi üzerinde söz sahibi olacağı için ve bu da toplam borcun yarısına tekabül edeceğinden yaptığı ıskat tasarrufu borcun dörtte biri üzerinde vuku bulacaktır. Köle azadında da durum bu şekildedir. Kişinin ortak kölesi bulunsa ve onu azat etse, bu tasarrufu sadece kendi hissesi olan kısım için geçerli olacaktır.⁵¹

İbra konusundaki bir başka husus ise daha doğmamış borçların ibrasının sahih olup olmadığı hususudur. Fakihler nezdinde henüz borç sabit olmamışsa ibrasının sahih olmadığı kabul edilmektedir.⁵²

2. Sulh

Sulh kavramı sözlükte “barışma, barış, anlaşma, uzlaşma” gibi anlamlara gelmektedir.⁵³

İslam hukukunda sulh ise, bireyler veya toplumlar arasında meydana gelen anlaşmazlıkları karşılıklı rıza ile ortadan kaldırmayı ya da görülmekte olan davanın anlaşma ile sonuçlandırılmasını ifade etmektedir.⁵⁴

⁵⁰ Apaydın, H. Yunus, “İbrâ”, *DİA*, 21/263.

⁵¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/710.

⁵² Yaran, Rahmi, *İslam Hukukunda Borcun Gecikmesi*, s. 115.

⁵³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “ص-ل-ح” 2/611; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, “س-ق-ط” s. 284; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, “ص-ل-ح” 6/320.

⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/3; Sadrüşşerîa, *Muhtasarü'l-Vikaye*, 2/309; Şîrbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/177; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, 3/102; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/628; Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 754; Atar, Fahrettin, “Sulh”, *DİA*, 37/481.

İslam hukukçuları “Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden yahut yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh daha hayırlıdır. Nefisler de cimriliğe meyillidir. Eğer güzel davranır ve Allah’a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır”⁵⁵ ayetini de dikkate alarak sulh akdinin caiz olduğunda icma etmişlerdir.⁵⁶ Ancak sulhun yapılış şekli konusunda ihtilaflar söz konusudur.

Cumhura göre sulh akdi üç şekilde yapılabilir.⁵⁷ Bunlar:

1) İkrardan sonra yapılan sulh akdidir. İster sarahaten ve hakikaten ikrar olsun, isterse hükmen ikrar olsun açıkça yapılmış gibidir. Kişinin, iddia edilen mal veya hak konusunda sulh ve ibra talebi hükmen ikrar kabul edilmektedir.⁵⁸

2) İnkârdan sonra yapılan sulh akdidir. İnkârdan sora yapılan sulh akdinde davacının, dava konusu olan şey üzerindeki mülkiyetinin sabit olması esası da bulunmaktadır.⁵⁹

Sadece davacının iddiası sonucunda mülkiyet sabit olmaz. Bunun delili de Hz. Peygamberin: “İnsanlara sadece iddiaları dolayısıyla bir şey verilecek olsaydı bir kısım insanlar başkalarının malı ve canı konusunda iddiada bulunurlardı. Ama (bunu önlemek için) davalı taraf yemin etmekle sorumlu tutulur.” hadisidir.⁶⁰

Bu sebeple davacının iddiasından sonra, davalı inkâr ve yemin ettiği halde sulh akdi yapsa bazı âlimlere göre sahih olmaz. Çünkü yemin ile davacı yükümlülükten kurtulmuş olmaktadır.⁶¹

⁵⁵ Nisa 4/128.

⁵⁶ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 1/333; Serahsî, *el-Mebsût*, 20/133-134; Şîrbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/177.

⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/139; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'* 6/40; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/192; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 7/434; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, 3/102; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 3/309.

⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/139; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2649.

⁵⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/139-140; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/629; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2650.

⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/98.

⁶¹ Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2681-2685.

3) Davalı tarafın sukut etmesinden sonra yapılan sulh akdi.⁶² Sukutun içinde hem ikrar hem de inkâr bulunmakla birlikte, berâeti zimmet asıl olmasından⁶³ dolayı inkâr yönü tercih edilmektedir.⁶⁴ Bazı âlimler bunu dikkate aldıklarından sulhu iki kısma ayırmaktadırlar.⁶⁵

İmam Şafii (ö. 204/820) ikrardan sonra yapılan sulhu caiz görürken, diğer iki sulhu caiz görmemektedir.⁶⁶ O bu görüşünü; “Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; ancak karşılıklı rızaya dayanan ticaret böyle değildir ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir”⁶⁷ ayetine dayandırmıştır.⁶⁸ Ayrıca İmam Şafii “Helali haram, haramı helal kılmadıkça müslümanlar arasında yapılan sulh caizdir”⁶⁹ hadisindeki “helali haram, haramı helal kılmadığı sürece” kısmını ayrı tutmadan inkârdan sonra yapılan sulhun geçersiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Çünkü ona göre, bu şekilde yapılan sulh akdi helal olan bir şeyi haram kılmaktadır. Şöyle ki davacının haklı olduğu durumda sulhtan önce iddia ettiği malı alması helal iken, sulh sözleşmesi ile birlikte alması haram olmaktadır. Eğer haklı değilse haksız davaya dayanarak sulh akdi ile diğerinin malını alması helal olmayacaktır. Bu sebeple de İmam Şafii (ö. 204/820) inkâr üzerine yapılan sulh akdini haramı helal, helali haram kıldığını öne sürerek kabul etmemiştir.⁷⁰ Maverdi (ö. 450/1058) ise, kişinin inkâr etmesinden sonra aleyhine şahitler getirildiği durumda, sulh yapılmasının caiz olduğunu söylemiştir. Çünkü o, hakkın şahitlerle sabit olmasını ikrar ile sabit olması gibi kabul etmektedir.⁷¹

⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 20/139; İbnü’s-Sââtî, *Mecma’u’l-bahreyn*, s. 450; Sadrüşşerîa, *Muhtasarü’l-Vikaye*, 2/309; Şeyhîzâde Damad Efendî, *Mecme’u’l-enhur*, s. 307-308.

⁶³ Bkz. Mecelle md. 8.

⁶⁴ Ali Haydar, *Dürerü’l-hükkâm*, 4/2681.

⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/9.

⁶⁶ Şâfiî, *Kitabü’l-Ümm*, s. 105-106; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 1/333-334; İbnü’s-Sââtî, *Mecma’u’l-bahreyn*, s. 450; Şîrbînî, Hatîb, *Muğni’l-muhtâc*, 2/177-180.

⁶⁷ Nisa Suresi 4/29.

⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/139.

⁶⁹ İbn Mâce “Ahkâm” 23; Ebû Dâvûd “Davalar” 12.

⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/134; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/192; Şîrbînî, Hatîb, *Muğni’l-muhtâc*, 2/180.

⁷¹ Şîrbînî, Hatîb, *Muğni’l-muhtâc*, 2/180.

Sulhun rüknü, sulhun bedeli tayin edilebilen bir şey olduğu durumda icab ve kabul olarak kabul edilir.⁷² Şayet sulh bedeli tayin edilemeyen bir şey olursa sulh kabul olmadan da tamamlanmış olur.⁷³

Sulhun şartı ise akıldır. Hürriyet ve buluş sulh akdi için şart olarak aranmamaktadır. Bu sebeple me’zun çocuğun ve kölenin yaptıkları sulh akdi de geçerli sayılmıştır.⁷⁴ Mecelle’de de bu durum “Musalihin akil olması şarttır. Baliğ olması şart değildir” şeklinde kanunlaştırılmıştır.⁷⁵

Sulh akdinin ıskat kavramıyla olan ilişkisine baktığımız zaman, sulh akdinin de, ıskat gibi borçlu lehine bir tasarruf olduğunu görmekteyiz. Sulh, bireyler veya toplumlar arasında meydana gelen anlaşmazlıkları karşılıklı rıza ile ortadan kaldırmayı amaçlarken, bunu bazen bir bedel üzerinde anlaşma ile bazen de herhangi bir bedel olmaksızın gerçekleştirmektedir. Bu minvalde Karâfî, ıskatı iki kısma ayırmaktadır. Bunlardan birincisi bedelsiz olarak yapılan ıskatı oluştururken, ikincisi deyn borçlarında bir bedel karşılığında yapılan ıskat akdidir. Buna göre sulh işleminin bir kısmının ıskat olarak değerlendirilmekte olduğunu söyleyebiliriz.⁷⁶

Sulh bazı durumlarda içinde ıskatı barındırsa da bazı durumlarda ıskattan farkları bulunmaktadır. Bunlar:

1) Sulh genellikle bir anlaşmazlık sonucunda yapılmasına karşın, ıskat kişiler arasında niza olmaksızın da meydana gelmektedir.⁷⁷

2) ıskatın geçerli olması için cumhura göre icab yeterlidir. Yani borçlunun kabulü aranmamaktadır. Sulhun gerçekleşmesi için ise icab ve kabul aranmaktadır.⁷⁸

⁷² Şeyhîzâde Damad Efendi, *Mecme’u’l-enhur*, s. 308; Yaran, Rahmi, *İslam Hukukunda Borcun Gecikmesi*, s. 114; Bkz. Mecelle md. 1531.

⁷³ İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 5/628.

⁷⁴ İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 5/628.

⁷⁵ Bkz. Mecelle md. 1539.

⁷⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/192; Karâfî, *ez-Zehîre*, 1/159-160; “ıskat”, *Mv.F.*, 4/238.

⁷⁷ Atar, Fahrettin, “Sulh”, *DİA*, 37/482; Bardakoğlu, Ali, “ıskat”, *DİA*, 19/137-138.

⁷⁸ Atar, Fahrettin, “Sulh”, *DİA*, 37/482; Bardakoğlu, Ali, “ıskat”, *DİA*, 19/137.

3. Hibe

Hibe kavramı sözlükte “karşılıksız vermek, bağışlamak” gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁹ Hukuk literatüründe hibe ise, bir malın karşılıksız temlikini konu alan bir hukuki işlemdir.⁸⁰

İslam hukukçularına göre yalnız icab ve kabul ile hibe tamamlanmış olmaz. Hibenin tamamlanması için ayrıca kabz şartını da aramışlardır.⁸¹ Mecelle de bu görüşü “Hibe, icab ve kabul ile mün’akid ve kabz ile tamam olur”⁸² şeklinde kanunlaştırmıştır.

Hanefilerin bu konudaki delilleri Hz. Peygamber’in: “Bağış, teslim meydana gelmeden caiz olmaz”⁸³ hadisidir. Onlar buradaki “caiz olmaz” ifadesi ile mal üzerindeki mülkiyetin gerçekleşmeyeceğinin kastedildiğini söylemişlerdir. Çünkü bağış şeklindeki hukuki işlemlerin teslimden önce de caiz olduğu sahabeler tarafından da ittifakla kabul edilmektedir. Burada özellikle dikkat edilen bağış gibi karşılıksız akitlerin yapı itibari ile zayıf olmasıdır. Bu sebeple zayıf unsuru destekleyen başka nedenlerin de bulunması gerekmektedir. Bu ise hibede mevhubun kabz edilmesidir. Çünkü kabz ile vahibin mal üzerindeki “elinde bulundurma” hakkı sona ermektedir.⁸⁴

Ayrıca Hz. Ömer’den nakledilen: “Bir kimse evlenilmesi haram olan bir yakınına bağışta bulunur ve akrabası da bağışlanan malı teslim alırsa bağışı yapan kişi artık o malı geri alamaz. Ama başkasına bağışta bulunmuşsa geri alma hakkı vardır. Yalnız bağış karşılığında bir bedel almışsa bu mümkün değildir”⁸⁵ sözü de, Hanefilerin hibenin tamam olması için kabzın şart olduğu görüşünü desteklemektedir. Mecelle de

⁷⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, “ز-ه-ب” 1/948; Zebîdî, *Tâcü’l-‘arûs*, “ز-ه-ب” 4/208-209.

⁸⁰ İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râ’ik*, 7/483; Şirbînî, Hatîb, *Muğni’l-muhtâc*, 2/396; Buhâtî, *Keşşâfü’l-kınâ’*, 3/492; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 5/687; Bardakoğlu, Ali, “Hibe”, *DİA*, 17/421.

⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/48; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/273-277; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/48; Molla Hüsrev, *Dürrerü’l-hükkâm*, 2/218; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râ’ik*, 7/485-486; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 5/687.

⁸² Bkz. Mecelle md. 837.

⁸³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 9/148 (no: 16529).

⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/48-49.

⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/49.

Hanefilerin bu görüşünü “Hibede kabz bey’de kabul gibidir”⁸⁶ diyerek kanunlaştırmıştır.

Şafi fakihler ise hibenin rüknünü taraflar, hibeye konu olan mal, icab ve kabul olarak belirtmişlerdir.⁸⁷

İslam hukukçuları “Size bir tahiyye (selam, bağış) verildiğinde daha güzeli ile veya dengi ile karşılık verin”⁸⁸ ayetini de dikkate alarak hibenin hükmü müstehap olduğunda icma etmişlerdir.⁸⁹ Fakat fakihler memurlara, idarecilere ve mevhubun lehin hibeyi günah işlerde kullanması durumunda yapılan hibenin müstehap olarak değerlendirilmediğini de belirtmişlerdir.⁹⁰

Hibe akdi karşılıksız yapılması bakımından ıskat tasarrufuyla benzerlik göstermekle birlikte, hibe ve ıskat arasında birtakım farklar bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1) Daha öncede belirtildiği gibi ıskatın geçerli olması için cumhura göre icab yeterlidir. Yani borçlunun kabulü aranmamaktadır. Hibenin gerçekleşmesi için ise icab ve kabul aranmaktadır. Ancak ıskat tek taraflı irade ile yapılabilir.⁹¹

2) Hibenin tamamlanması için icab ve kabulün yanında, kabz şartı da aranmaktadır. İskat tasarrufu için böyle bir şart söz konusu değildir.⁹²

3) Ahlaken hoş görülme de vahib kabzdan önce hibesinden dönebilmektedir. İskattan dönmek sahih kabul edilmemektedir.⁹³

⁸⁶ Bkz. Mecelle md. 841.

⁸⁷ Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/397.

⁸⁸ Nisa Suresi 4/86.

⁸⁹ Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/396; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/687.

⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/274-277; Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/396; Ali Haydar, *el-Mecmûatü'l-cedide*, s. 7.

⁹¹ Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, s. 524; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/687; Bardakoğlu, Ali, “Hibe”, *DİA*, 17/422.

⁹² İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/690; Bardakoğlu, Ali, “Hibe”, *DİA*, 17/423-425.

⁹³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/277; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/217; Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, s. 524; Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, 3/30-32; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/698; Bardakoğlu, Ali, “Hibe”, *DİA*, 17/423-425; Mecelle md. 1588.

4) Hibe aynda söz konusu iken, ıskat genel olarak deynde söz konusu olmaktadır.⁹⁴

II. İskatın Rükünleri

İslam hukukçularının çoğunluğu irade beyanını, işlemin taraflarını ve konusunu ıskatın rükunları olarak değerlendirilmektedir. Hanefî fakihler ise ıskatın rükünü olarak sadece irade beyanını ele almışlardır. Yani mevcut hakkın düştüğüne ya da o haktan vazgeçildiğine delalet eden açık ifadedir. Hanefiler ıskat işleminin tarafları ve konusunu ise irade beyanının tabi unsurları olarak ele alınmaktadır.⁹⁵ Buna göre cumhur ıskatın rükunlarını dört olarak ele almıştır. Bunlar:

- 1) Iskatta bulunan hak sahibi,
- 2) İskat edilen borçlu,
- 3) İrade beyanı,
- 4) İskat konusu olan yani borç, ayn veya hak gibi ıskat mahalli.⁹⁶

İrade beyanı konusunda hukuki işlemlerde açıklık ve güveni korumaya yönelik önlemler olarak, doktrinde çeşitli görüşler ve ölçütler bulunmaktadır. Talak ve köle azadı gibi özel sınırlandırılmış olanlar dışında hangi beyanın nasıl bir hukuki sonuç doğuracağı hususu dilin özelliklerine, örf-âdete ve yasal düzenlemelere göre değişebilmektedir. İrade beyanı konusundaki doktrindeki farklı görüşlerin de bu çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir.⁹⁷

İskattaki irade beyanı öncelikle şüphe ve zandan beri olmalıdır. İskat tasarrufunda bulunmak isteyen kişi, “bildiğime, zannıma, hesabıma, tahminime göre”

⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/67-18/166; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/631; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

⁹⁵ Ali Haydar, *el-Mecmûatü'l-cedide*, s. 2; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/328; “İskat”, *Mv.F.*, 4/229; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/137.

⁹⁶ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/328; “İskat”, *Mv.F.*, 4/229.

⁹⁷ Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/137.

gibi ifadelerle bir kimsede hakkı olmadığını söylerse, bu beyanı ıskat olarak kabul edilmemektedir. Bunun için kişi, ıskata delalet eden “ibra ettim” ya da “ıskat ettim” gibi kesin ifadeler kullanmalıdır.⁹⁸

Bunun yanında içinde ibra ve ıskat lafzı geçmemekle birlikte, ıskata delalet eden diğer lafızlarla yapılan ıskatlar da geçerlidir. Kişinin “falan kişide hakkım yoktur”, “falan kişideki hakkımdan feragat ettim”, “falanda olan hakkımı ona bağışladım”, “falanda olan hakkımdan vazgeçtim”, “falanda olan hakkımı terk ettim” ya da “falanda olan hakkım ona helal olsun” gibi sözleriyle de ıskat gerçekleşmiş olmaktadır.⁹⁹

Fakihlerin, ıskatın rüknü konusundaki görüş ayrılıkları, ıskatın kuruluşunda kabulün gerekip gerekmediği veya ıskat edilen borçlunun ıskatı reddinin muteber olup olmadığı konusunda görüş ayrılıklarının olmasını da beraberinde getirmiştir.

Hanefi, Şafi ve Hanbeli mezhebi fakihleri ıskatı tek taraflı işlem olarak kabul etmektedirler. İskatın tek taraflı bir işlem olarak kabul edilmesinden dolayı hukuki bir işlem doğurması için karşı tarafın kabulü aranmamaktadır.¹⁰⁰ Fakihler özellikle temlik manası içermeyen ıskatlarda hukuki işlem için icabın tek başına yeterli olduğu ve kabulün gerekli olmadığına görüş birliği içindedir. Bu sebeple de ıskatın rüknü sayılan irade beyanı tek tarafın ıskat ifade eden sözünden ibarettir.¹⁰¹

Hanefilerde ıskat konusunda genel kural bu şekilde olmakla birlikte, sarf ve selem akdinde bedelden yapılan ıskatın kabul edilmesi şartı aranmaktadır. Bu durum, iki akdin sonucunda hemen bedellerin kabz şartının olmasından kaynaklanmaktadır. Şayet akit sonunda bedelin teslimi gerçekleşmezse akdin infisahı söz konusu olmaktadır. Hanefilerin bu iki akitte ıskatın kabulünü araması da, akitlerin bu şartından dolayı olduğu söylenebilir.¹⁰²

⁹⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/31.

⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 18/166-20/92; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33.

¹⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/83-84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/289-290; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, s. 224; Şirbînî, Hatîb, *Muğnî'l-muhtâc*, 2/179; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, s. 73; Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 754.

¹⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/141; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/328; “İskat”, *Mv.F.*, 4/230.

¹⁰² İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, s. 224; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/708; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/329.

Maliki mezhebinde kabul gören görüşe göre ise, ıskatın tamam olabilmesi için karşı tarafın kabulü şarttır. Maliki âlimler ıskat tasarrufunda, temlik manasının da bulunduğunu dikkate alarak bu şekilde bir şart aramışlardır.¹⁰³

Diğer taraftan ıskatta, zimmette bulunan borcun mülkiyetini devretme anlamı da vardır. İşte bu anlamı göz önüne aldığımızda şöyle bir durum da söz konusudur. Bir kimse borçlusunda bulunan alacağını bağışlarsa ve borçlu olan kişi de bunu kabul ederse artık bundan geri dönemeyecektir. Ama borçlu bunu kabul etmediğini söylerse yani ıskatı reddetmesi durumunda ıskatın geçerli olup olmayacağı yine mezhepler arasında ihtilafıdır.¹⁰⁴

Şafi ve Hanbeli mezhebinde ıskat tek taraflı işlem olarak kabul edilmektedir. Onlara göre ıskat icap ile tamam olmasından dolayı, borçlunun ıskatı reddi de muteber değildir. Kişi borçlusunun borcunu ıskat etse ve borçlu reddetse bile, borcun ıskatı sahih olur.¹⁰⁵

Hanefi ve Maliki âlimler, ıskat tasarruflarında temlik manasının da bulunduğunu dikkate almalarından dolayı borçlunun reddi durumunda, ıskatın hükümsüz olduğunu söylemektedirler. Yani borçlu ıskatı kabul etmediğini söylerse borçluluk durumu devam edecektir. Kural olarak ıskat akdi tek taraflı olarak tamamlanmış olsa da borçlunun bunu reddetme hakkı söz konusudur. Burada reddin aynı mecliste ya da daha sonra yapılması fark etmemektedir. Fakat karşı tarafın ıskatı reddinden önce açık bir kabulünün ya da buna delalet eden bir durumun olmaması gerekmektedir.¹⁰⁶

Mecelle de Hanefilerin bu konudaki görüşünü benimseyerek “İbra kabule tevakkuf etmez. Fakat red ile merdud olur” şeklinde kurallaştırmıştır.¹⁰⁷

¹⁰³ Karâfi, *el-Furûk*, 2/111; Desûkî, *Hâşiyetü 'd-Desûkî*, 4/99.

¹⁰⁴ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu 'l-İslâmî*, 5/330.

¹⁰⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/289; Buhûfî, *Keşşâfû 'l-kınâ*, 3/501; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu 'l-İslâmî*, 5/330.

¹⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/84; Desûkî, *Hâşiyetü 'd-Desûkî*, 4/99; İbn Âbidîn, *Reddû 'l-muhtâr*, 5/708-711; Kadri Paşa, *Mürşidü 'l-hayrân*, s. 73; Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 754; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu 'l-İslâmî*, 5/330.

¹⁰⁷ Bkz. Mecelle md. 1568.

Hanefî mezhebinde borçlunun reddi konusunda genel kural bu şekilde olmakla birlikte bazı istisnai durumlarda bulunmaktadır. İskatın reddinin muteber olmadığı bu durumları şöyle sıralayabiliriz:

1) Borçlu ıskat edildiğini duyduğunda önce bunu kabul edip daha sonra reddetse, bu reddi muteber değildir. Borçlunun reddetmeden vefat ettiğinde de durum bu şekildedir.¹⁰⁸ Çünkü ıskat ilk kabul edildiğinde hakkı sakıt olur ve sakıt olan şey avdet etmez.¹⁰⁹

2) Borçlu ıskatı talep ederek, “beni ıskat et” dediği zaman alacaklı da bu icaba karşı ıskat ettiğini beyan etse, bundan sonra yapılan red de geçerli değildir.¹¹⁰

3) Kefilin ıskat edilmesi durumunda da, onun bu ıskatı reddi kabul edilmez.¹¹¹

4) Havaleyi kabul eden kimsenin, ıskatı reddi de geçerli değildir.¹¹²

5) Borçlu ıskatı ilk duyduğu anda sukut edip, meclisi terk ettikten sonra reddettiğini söylese bir görüşe göre reddi kabul edilmez.¹¹³

6) Alacaklı vefat eden borçlusunun borcunu ıskat etse ve varisleri bunu reddetse İmam Ebu Yusuf’a göre bu reddi geçerli iken, İmam Muhammed’e göre geçerli değildir.¹¹⁴

¹⁰⁸ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve 'n-Nezâ'ir*, s. 224; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/708; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2713; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 5/330.

¹⁰⁹ Zerka, *el-Medhal*, 2/1024; Bkz. Mecelle md. 51.

¹¹⁰ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve 'n-Nezâ'ir*, s. 224; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/708; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2713; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 5/330.

¹¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/92; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/92; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve 'n-Nezâ'ir*, s. 224; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/708; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2713; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33.

¹¹² İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve 'n-Nezâ'ir*, s. 224; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/708; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2713; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33.

¹¹³ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/708; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2713; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33.

¹¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/93; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2713; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33.

İskatın reddi konusunda bazı istisnalar bulunmakla birlikte, Hanefi ve Maliki mezhebinde genel kabul edilen görüş reddin muteber olduğu, Şafi ve Hanbeli mezhebine göre ise reddin muteber olmadığı yönündedir.¹¹⁵

III. İskatın Şartları

İslam hukukunun da özellikle akitler konusunda kişilerin haksızlığa uğramaması ve aralarında nizânın çıkmaması gibi sebeplerden dolayı taraflar ve akde konu olan şey hususunda bazı şartlar aranmıştır. İskatın da özellikle alacaklı için sırf zarar içeren bir tasarruf olmasından dolayı, ıskatta bulunan taraf için, ıskat edilen taraf için ve konusu için bazı şartlar aranmıştır.

A. İskat Tasarrufunda Bulunanın Tam Eda Ehliyetine Sahip Olması

İskatta bulunan için sırf zarar içeren bir tasarruf olması sebebiyle akil ve baliğ olması ilk şart olarak aranmaktadır. Kişi akıyla, yaptığı hukuki işlemlerin lehine ya da aleyhine olduğunu idrak edebilir. Bu nedenle matuh, mecnun ve sabinin ıskatı sahih değildir.¹¹⁶

İskat tasarrufunda bulunan kimse akil, baliğ olmakla birlikte tam eda ehliyetine sahip olması da gerekmektedir.¹¹⁷ Kişinin, veli veya vasiye ihtiyaç duymadan hukuken geçerli fiiller ortaya koyabilmesi de tam eda ehliyetine sahip olmasıyla birlikte gündeme gelmektedir. İslam hukukçularının çoğunluğuna göre tam eda ehliyeti sahip olması kişinin bilinen buluğ alametlerini göstermesi veya 15 yaşını tamamlaması ile başlar. İmam Ebu Hanife hükmen buluğ sınırında, cumhurdan farklı olarak, kızlarda

¹¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/289; Buhûfî, *Keşşâfû'l-kınâ'* 3/501; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/329-330.

¹¹⁶ Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, s. 72; Ali Haydar, *el-Mecmûatü'l-cedide*, s. 3; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/30; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/331; Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 755; Bkz. Mecelle md. 1541.

¹¹⁷ Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

17, erkeklerde 18 olarak kabul etmektedir. Kişinin buluğ alametlerinin göstermesi veya belirtilen yaşı doldurması yanında aklî ve fikri olgunluk göstermesiyle tam eda ehliyetine sahip olmaktadır. Kişinin tam eda ehliyetine sahip olmasıyla birlikte de yaptığı tüm hukuki işlemler geçerli olmaktadır.¹¹⁸

Kişi sefeh halinden dolayı hacr altına alınması durumunda, tamamen lehine olan tasarruflar geçerli iken tamamen aleyhine olan tasarruflar kanuni temsilcisi muvafakat etse bile geçersizdir. Bunun yanında hem fayda hem de zarar ihtimali bulunan tasarruflar kanuni temsilcisinin iznine bağlıdır.¹¹⁹ İskatın kişinin aleyhine bir tasarruf olmasından dolayı, hacr altındaki kişinin yaptığı ıskat da geçersizdir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, kişinin borç sebebiyle hacr altına alınabileceğini kabul etmelerinden dolayı, bu durumdaki kişinin ıskatı da alacaklılarının kabulüne kadar mevkuftur. Bundan maksat da üçüncü kişilerin hakkını korumaktır.¹²⁰

B. İskat Edilenin Malum Olması

İskat edilen kişide ilk aranan şart malum ve muayyen olması, meçhul ve müphem olmamasıdır. Kişinin birden fazla borçlusu olduğu durumda, bunlardan hangisini ıskat ettiğini özellikle belirtmesi gerekmektedir. Kişinin borçlularına hitaben “sizden birini ıskat ettim”, “borçlularımdan herhangi birini ıskat ve ibra ettim” ya da “bütün borçlularımı ibra ettim” gibi ifadelerle yapılan ıskat sahih olmamaktadır. Bu durumda ıskat edilen kişinin malum ve muayyen olmaması söz konusudur.¹²¹

Kişinin herhangi bir hak iddiası veya niza sonucu olmaksızın “şu mal benim değildir” ya da “şu malda hakkım yoktur” şeklinde kimseyi kastetmeden söylediği

¹¹⁸ Zeydân, *el-Vecîz*, s. 91; Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, s. 176-177; Çalış, Halit, “Kişiler Hukuku”, s. 269; Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Çocuk*, s. 79-81; Şa’bân, Zekiyyüddîn, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 298.

¹¹⁹ Zeydân, *el-Vecîz*, s. 116; Şa’bân, Zekiyyüddîn, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 300-301.

¹²⁰ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, 5/331; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

¹²¹ Ali Haydar, *Dürerü’l-hükkâm*, 4/2711; Ali Haydar, *el-Mecmûatü’l-cedide*, s. 8; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/30-31; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, 5/332-333.

sözler de ıskat olarak kabul edilmemektedir. Burada da meçhul biri için ikrar söz konusudur. Meçhul kişi için ikrarda bulunmak da batıl kabul edilmektedir.¹²²

Aynı şekilde varis olan kişinin “murisimin bütün terekesini kabz ettim”, “murisimin terekesinden çok az ve çok bir şey kalmayıp hepsini kabz ettim” şeklindeki ifadeleri de malum olmayan bir kişiyi ibra ve ıskat etme cihetinden olduğu için sahih olmamaktadır.¹²³

Fakat kişi, muayyen bir borçlusunu veya belirlenebilecek kişileri kastederek “alacağım bulunan şu kimseleri ıskat ettim”, “falan mahalle ahalisini ıskat ettim” ya da “falan mahalle ahalisinden alacaklarımı istifa eyledim” derse, bu ıskatı geçerli olmaktadır. Çünkü burada ıskat edilen kimselerin muayyen ve malum olması söz konusu olmaktadır.¹²⁴

C. İskat Edilen Hakkın Mevcut Olması

İskat tasarrufunun konusunu genel olarak hak teşkil etmektedir. Ancak fakihler arasında ne tür hakların ıskata elverişli olduğu konusu tartışmalıdır. Kural olarak zimmette sabit olan deynin ivazlı veya ivazsız ıskatı caizdir.¹²⁵ Buna karşın kural olarak ayn üzerindeki mülkiyet ıskat kabul etmezken, başkasına nakledilebilir.¹²⁶

Kişinin bir hak konusunda ıskat tasarrufunda bulunabilmesi için, öncelikle o hakkın mevcut olması gerekmektedir.¹²⁷ Hanefi âlimlere göre kazanılmamış hakkın düşürülmesi geçerli değildir. Onlara göre bir borç doğmadan önce, kişinin doğacak olan borca yönelik yaptığı ıskatı geçerli sayılmamıştır. Şöyle ki bir kadın zengin olan

¹²² Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2712.

¹²³ Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2711-2712; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/30-31.

¹²⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/30-31; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/333.

¹²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/67-18/166; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/631.

¹²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/67; Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, 3/431; Zerka, *el-Medhal*, 1/275-276; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

¹²⁷ Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, 3/501; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, s. 68; Ali Haydar, *el-Mecmûatü'l-cedide*, s. 3.

kocasıyla, nafakası konusunda her ay belirli miktar üzerine sulh yaparsa, daha sonra bu miktarın kendisine yetmediğini söyleyerek dava açabilir. Çünkü nafaka peyderpey kazanılan bir haktır ve kadın sulh yaptığı zaman, kazanılmamış bir hakkın düşürülmesi söz konusudur. Bu sebeple de kadının geleceğe yönelik nafaka miktarının bir kısmını ıskat etmesi geçerli olmaz.¹²⁸ Bir kişinin geçmiş ve gelecek alacakları konusunda yaptığı ıskat tasarrufu da, bu minvalde değerlendirilerek, geçmişteki alacakları ıskata uğrasa da gelecekte sabit olacak alacakları için ıskat geçerli kabul edilmemektedir.¹²⁹

Fakihler bu konuda Peygamberin şu hadisini delil almışlardır:

“Ancak malik olduğun nikâhta talak söz konusudur ve ancak malik olduğun köleyi azad etmek söz konusudur”¹³⁰

Bu durum Mecelle’de de “İbranın maba’dine şümulü olmaz.” şeklinde yer almaktadır.¹³¹

D. Hakkın Muayyen Olması

Iskat konusunda bir başka husus ise belirli olmayan hakların ıskat edilmesidir. Iskat tasarrufunun üzerinde icra edildiği hakkın miktarının bilinip bilinmemesi de, âlimler arasında farklı görüşlere sebep olmuştur. Hanefi ve Maliki fakihlere göre ıskat edilen hakkın miktarının ya da sıfatının bilinmemesi ıskata zarar vermez. Onlara göre meçhul hakkın ıskatı bedelli olsun ya da bedelsiz olsun fark etmez, iki durumda da caizdir. İmam Şafi’ye göre ise belirli olmayan hakların bir bedel karşılığı ibrası caiz olmadığını söyleyerek, bunu sulh akdi ile açıklamaktadır. Çünkü sulh akdinde mülkiyetin devredilmesi özelliği daha baskın olduğu için satım sözleşmesi gibidir. Bu

¹²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/160-161; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/249-250.

¹²⁹ Ali Haydar, *Dürrü’l-hükkâm*, 4/2707; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/34; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, 5/334; Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 755; Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/139.

¹³⁰ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, 5/335.

¹³¹ Bkz. Mecelle, md. 1563.

sebeple satım akdinde mebi'in bilinmemesi akdin geçerliliğini etkilediği gibi sulh akdinde de davaya konu olan şeyin bilinmemesi onun geçerliğini etkileyecektir.¹³²

Hanefi âlimler, miktarı meçhul hakkın ıskatını sahih kabul ederken, kendilerine Hz. Peygamberin uygulamasını delil getirmektedirler.¹³³ Hz. Peygamber zamanında iki kişinin aralarındaki borç sebebiyle anlaşmazlığa düşerek, sorunu çözmesi için peygamberin yanına giderler. Hz. Peygamber de, bunlara;

“Gidiniz araştırınız ve istediğiniz payın size çıkmasını arzulayarak kura çekin ve bu malı bölüşünüz. Sonra da helalleşiniz” buyurmuştur. Miktarın bilinmediği bu olayda kişiler helalleştirilmiştir.¹³⁴

Hanefi fakihlere göre belirli olmayan hakların bedel karşılığı ibra edilmesinin caiz olmasının bir başka delili ise şu rivayettir;

Hz. Peygamber'in Halid b. Velid'i (ra.) Beni Cüzeyme kabilesine davetçi olarak gönderdiğinde, onun burada kendisinin isteğine muhalif davrandığını öğrenince Hz. Ali'yi (ra.) görevlendirerek; “O kabileye git. Bu cahiliye uygulamasını ayaklarının altına al, zarar gören herkese bu maldan ver ve zararlarını öde” dedi. Hz. Ali onların yanına giderek bilinen zararlarını tazmin ettikten sonra, onlara elinde kalan malı da vererek; “Gerek sizlerin gerekse Rasulullah'ın bilmediği bazı şeylere karşılık bunu da size bırakıyorum” dedi. Döndüğü zaman bunu Rasulullah'a anlattığında; “Doğru ve güzel olanı yapmışsın” buyurdu.¹³⁵

Hanefi fakihler bu iki hadisi delil alarak, ıskatın konusu olan hakkın meçhul olmasının nizaya sebep olmayacağını da söyleyerek bu görüşü benimsemişlerdir.¹³⁶

¹³² Serahsî, *el-Mebsût*, 20/143; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, s. 225; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 3/411.

¹³³ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/143; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/334; Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/139.

¹³⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/143.

¹³⁵ İbn Mâce “Ahkâm” 18.

¹³⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/21-22.

Şafilere ise, miktarı meçhul hakkın ıskatını sahih kabul etmemektedirler. Bunun nedeni ise hakkın meçhul olması durumundaki tasarrufu ıskat değil, temlik olarak değerlendirmeleridir. Temlik hususunda ise miktarının bilinmesi gerekmektedir.¹³⁷

Şafii mezhebinin genel görüşü bu olmakla birlikte, diyet olarak verilecek develerin ıskatı konusunda, niteliği hususunda meçhul olsa da ıskatını sahih kabul etmektedirler. Çünkü burada önceden belirlenmiş bir durum söz konusudur.¹³⁸

Ayrıca meçhul bir hak konusunda kişinin alacağından fazla olduğuna, emin olduğu miktar üzerinden ıskatın mümkün olduğunu da söylemektedirler. Şöyle ki bir kişi alacağının miktarının beş mi on mu olduğu hususunda tereddüt yaşarsa, bunlardan daha fazla olan bir miktarı ıskat ettiğini söylemesi mümkündür.¹³⁹

Maliki ve Hanbeli mezhebi âlimleri de, Hanefilerle aynı görüşü benimseyerek, miktarı meçhul hakkın ıskatını sahih kabul etmektedirler. Onlara göre bu konuda bilmek ile bilmemek arasında fark yoktur. İki durumda da ıskat geçerlidir.¹⁴⁰

Bununla birlikte Şevkânî (ö. 1250/1834), borçlunun aldatma düşüncesinin olmaması gerektiğini de vurgulamışlardır. Şöyle ki borçlu, alacaklının miktarı bildiği zaman ıskat etmeyeceğinden korkarak, borç miktarını gizlerse bu durumda ıskat sahih olmayacaktır. Çünkü burada bilerek bir aldatma durumu söz konusudur.¹⁴¹

IV. İskatla Alakalı Bazı Durumlar

A. Kendi Adına İskatta Bulunacak Kişi Hakkındaki Durumlar

İskat tasarrufunda bulunan kişi tam eda ehliyetine sahip olmakla birlikte, ıskat beyanında iradesini sakatlayan herhangi bir arızı durumun bulunması yaptığı hukuki

¹³⁷ Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, s. 171; Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/202; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/333.

¹³⁸ Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/202; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/334.

¹³⁹ Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/202; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/334.

¹⁴⁰ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/334.

¹⁴¹ Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, 3/433; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/334.

işlemin sonucunu etkileyecektir. İkraha, hezl ve maraz-ı mevt gibi ehliyet arızalarının bu açıdan incelenmesi önem arz etmektedir.

1- İkraha Altındaki Kişinin İskatı

İkraha, korkutma ve tehdit gibi yollarla bir kimseyi istemediği yani zorlama olmasaydı yapmayacağı ve hukuken de yapmakla mükellef olmadığı bir şeyi yapmaya zorlamaktır. İkraha ehliyeti tamamen yok etmemekle birlikte, kişinin yaptığı fiillerin ve söylediği sözlerin hükümlerine tesir etmektedir.¹⁴²

Yapılan ikraha kuvveti ve etkisi bakımından, ikraha-ı mülcî (ikraha-ı kâmil) ve ikraha-ı gayr-ı mülcî (ikraha-ı nâkıs) şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. İkraha-ı mülcî, canın, bir uzvun telefi veya toplumda mevki sahibi bir kişi için alçaltıcı muameleye maruz bırakılma şeklinde rızayı yok eden tehdidi ihtiva eder. İkraha-ı gayr-ı mülcî ise mülcî kadar olmayan, kişinin hapsedilmesi, dövülmesi şeklinde rızayı yok eden, fakat ihtiyarı ifsat etmeyen¹⁴³ tehdidi ihtiva eder.¹⁴⁴

İkraha, ister mülcî isterse ikraha-ı gayr-ı mülcî olsun ehliyete zarar vermediği kabul edilmekle birlikte, kişinin ikraha altındayken yaptığı hukuki işlemlere bağlanacak hükümler açısından etkisi bulunmaktadır. Kişi ikraha-ı gayr-ı mülcî neticesinde yaptığı fiillerin sonucundan hukuken sorumludur. Fakat kişinin maruz kaldığı ikraha-ı mülcî ise, dört durum söz konusu olabilir: Birincisi, hiçbir şekilde kalkmayan ve mükrehin yapması helal olmayan fiiller, zina ve adam öldürmek gibi. İkincisi, asıl itibariyle haramlığının ortadan kalkması mümkün olan yani zaruret karşısında mübah olan fiiller, şarap içmek, meyte ve domuz etinin yenmesi gibi. Üçüncü, haramlığının kalkması ve mükrehin yapması helal olmamakla birlikte ruhsata ihtimali bulunan fiiller, küfür kelimesinin dil ile söylenmesi gibi. Dördüncüsü, ikraha sebebiyle haramlığının kalkması mümkün olmamakla birlikte, hak sahibinin izin vermesiyle

¹⁴² Zeydân, *el-Vecîz*, s. 124; Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, s. 187; Şa'bân, Zekiyyüddîn, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 302; Bardakoğlu, Ali, "İkraha", *DİA*, 22/30.

¹⁴³ Hanefilere göre rıza ve ihtiyar aynı değildir. İhtiyar, kişinin tercihte bulunması iken, rıza tercihten hoşlanmasını yani memnuniyeti ifade etmektedir.

¹⁴⁴ Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i* 7/175; Zeydân, *el-Vecîz*, s. 125-126; Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, s. 187; Şa'bân, Zekiyyüddîn, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 302-303; Bardakoğlu, Ali, "İkraha", *DİA*, 22/31.

kalkması düşünülebilen ve zaruret esnasında ruhsat ihtimali bulunan fiiller, zaruret altındaki kişinin başkasının malının izinsiz olarak alınması gibi.¹⁴⁵

İkrah sonucunda yapılan hukuki işlemler sözlü ve fiili tasarruflar olarak ayrıca değerlendirilmektedir. Bu şekilde meydana gelen sözlü tasarruflar Hanefiler dışındaki fakihlere göre mükrehin sözünün hiçbir hükmü bulunmamaktadır. Bu sebeple onlara göre, ikrah altındaki kişinin boşaması alım-satım işlemleri gibi sözlü tasarrufa dayanan uygulamaları geçersiz sayılmaktadır.¹⁴⁶ Buna göre ikrah altında yapılan ıskat tasarrufu da geçersiz olmaktadır.¹⁴⁷

Mecelle’de de şu şekilde geçmektedir; “İkrahı mu’teber ile vuku’ bulan bey’ ve şirâ ve icar ve hibe ve ferağ ve an malin sulh ve ikrar ve ibra ve te’cil-i deyn ve ıskatı şuf’a mu’teber olmaz; gerek ikrah-i mülci olsun ve gerek ikrah-i gayri mülci olsun. Fakat mükreh ba’de zevali ikrah müciz olursa ol halde mu’teber olur.”¹⁴⁸

Hanefiler ise sözlü tasarruflar konusunda, kişinin bir başkasının diliyle konuşmasının düşünülemeyeceğini söyleyerek, sözlü tasarrufa dayanan uygulamaları feshi kabil olup olmaması açısından ele almaktadırlar. Şayet sözlü tasarruf, feshi kabil olmayan ve gerçekleşmesi hususunda rızanın aranmadığı talak gibi konularda olmuşsa buradaki ikrah sebebiyle kişinin tasarrufu batıl olmamakta ve sonuç doğurmaktadır. Ama mükrehin sözlü tasarrufu, feshi kabil olan ve gerçekleşmesi hususunda rızanın arandığı alım-satım, kira gibi işlemlerde olmuşsa, buradaki tasarrufu yine kişinin kendisine nispet edilmekle birlikte, rıza yokluğu sebebiyle fasit olarak in’ikad etmiş sayılmaktadır. Bu sebeple de ikrahın ortadan kalkması durumunda kişi akdi feshedebilmektedir.¹⁴⁹

Hanefi fakihlerin bu değerlendirmeleri çerçevesinde, ikrah altında bulunanların ıskatla ilgili beyanları hukuki olarak sonuç doğurmayacaktır.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Zeydân, *el-Vecîz*, s. 126; Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, s. 187-188.

¹⁴⁶ Zeydân, *el-Vecîz*, s. 128; Bardakoğlu, Ali, “İkrah”, *DİA*, 22/35.

¹⁴⁷ Kadri Paşa, *Mürşidü’l-hayrân*, s. 73; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu’l-İslâmî*, 5/332.

¹⁴⁸ Bkz. Mecelle md. 1006.

¹⁴⁹ Zeydân, *el-Vecîz*, s. 126-127; Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, s. 189; Bardakoğlu, Ali, “İkrah”, *DİA*, 22/35.

¹⁵⁰ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu’l-İslâmî*, 5/332; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

2- Hezl Durumunda Iskat

Hezl, ciddiyetsizlik, latife, şaka gibi anlamlara gelmektedir. Bir lafzın delalet ettiği ne hakiki ne de mecazi manalarının murat edilmeyerek söylenmesi ya da bir şeyin kastedilmeyerek yapılmasıdır.¹⁵¹

Hanefî fakihler, hezlin hukuki tasarruflara etkisini ikrahta olduğu gibi feshi kabil olup olmaması açısından ele almaktadırlar. Bu minvalde iki durum söz konusu olmaktadır. Feshi kabil olmayan, nikâh, talak, yemin ve ıtk gibi tasarruflarda hezl dikkate alınmamaktadır. Yani buradaki irade beyanları hezl olmadan yapılmış gibi kabul görerek, tasarruflar geçerli sayılmaktadır. Hanefiler bu konudaki görüşlerini Peygamberin “Üç şeyin şakası da ciddisi de ciddidir. Nikâh, talak ve ıtk.” hadisiyle temellendirmektedirler.¹⁵²

Feshi kabil olan alım-satım, kiralama gibi akitlerde ise hezl dikkate alınarak, akit fasit olmaktadır. Şafi mezhebinde de hezl, nikâh ve talak dışındaki sözlü tasarruflarda dikkate alınmayarak, işlemler geçerli sayılmaktadır. Iskat tasarrufunda da hezl söz konusu ise yapılan iskat tasarrufu geçerli değildir.¹⁵³

3- Maraz-ı Mevt Durumunda Iskat

Maraz-ı mevt, kişiyi zayıf düşürüp mutad işlerinden alıkoyan ve araya sağlık hali girmeden, bir sene içinde ölümle sonlanan hastalıktır.¹⁵⁴ Maraz-ı mevt halindeki kişinin bütün hukuki işlemleri geçerli sayılmakla birlikte, alacakları ve varisleri korumak için hacr altına alınması söz konusu olabilir.¹⁵⁵

Maraz-ı mevt durumunda iskat tasarrufunda bulunan kişi için şu durumlar söz konusudur:

¹⁵¹ Zeydân, *el-Vecîz*, s. 106; Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, s. 186; Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 191.

¹⁵² Zeydân, *el-Vecîz*, s. 108; Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, s. 186.

¹⁵³ Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, s. 186.

¹⁵⁴ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 344.

¹⁵⁵ Zeydân, *el-Vecîz*, s. 98; Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, s. 181.

Bir kimse, maraz-ı mevtinde varislerinden birindeki alacağını ıskat etse veya hastalığından önce ıskat ettiğini ikrar etse, bu ıskat tasarrufu ve ikrarı varislerinin onayına mevkuf olmaktadır. Fakat kişinin borcunu ıskat ettiği varisinin haricinde başka bir varisi bulunmazsa veya mirasçıları ıskatı onaylarsa bu tasarrufu nafiz ve sahih olmaktadır.¹⁵⁶

Bir kimse, maraz-ı mevtinde varisleri dışındaki bir kimsedeki alacağını ıskat ederse bu tasarrufu malının üçte birinde muteber kabul edilmektedir. Varisinin olmadığı durumda ise, bütün malının tamamında muteber kabul edilmektedir.¹⁵⁷

Terekesi borca batık durumda olan kimse, maraz-ı mevtinde borçlularından birindeki alacağını ıskat etse varislerinin onayına mevkuf olmaktadır. Şayet alacaklıları icazet verirse nafiz ve sahih olmaktadır. Çünkü buradaki ıskat tasarrufu vasiyet mahiyetindedir ve terekeden öncelikle borcun ödenmesi gerekmektedir.¹⁵⁸

Kişinin terekesi borca batık olmadığı durumda ise, kişinin borçları ödendikten sonra kalan terekenin üçte birini aşmayan miktardaki ıskat tasarrufu sahih olmaktadır.¹⁵⁹

Bir kimse maraz-ı mevtinde, alacağına kefil olan kişiyi kefillikten ıskat ederse terekesinin üçte birlik kısmında sahih olmaktadır. Fakat yabancı bir kişinin maraz-ı mevt halindeki kişiye olan borcuna, varislerden biri kefil olursa ve bu durumda asîlin borçtan ıskatı kefilin de ıskatını beraberinde getirdiği için buradaki ıskat sahih olmamaktadır.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, s. 305; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2715; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/35; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/332.

¹⁵⁷ Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, s. 305; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2715; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/35; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/332.

¹⁵⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/35; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/332.

¹⁵⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/36.

¹⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/49; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2716; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/36.

Kişi, kendisine düşen mirastaki hakkını terk ettiğini veya ıskat ettiğini söylese irs hakkı sakıt olmamaktadır. Fakat başkasına satması veya bağışlaması durumunda mirastaki payı nakledilmiş olmaktadır.¹⁶¹

B. Üçüncü Şahsın Alacaklı Adına Iskatta Bulunması Durumları

Iskat tasarrufunda bulunan kişi alacaklının bizzat kendisi olabileceği gibi, onun adına bu işlemi yapan üçüncü bir şahıs da olabilmektedir. Alacaklı adına ıskat tasarrufunu yapan üçüncü şahıs vekil, vasi veya veli gibi kanuni temsilcilerdir. Iskatta bulunan için sırf zarar içeren bir tasarruf olması sebebiyle vekil, veli ve vasi gibi kanuni temsilcilerin ıskata yetkilerinin olup olmadığı özellikle incelenmesi gerekmektedir.

1- Vekilin Iskati

Vekâlet, bir kişinin kendisin yapabileceği bir işi başkasına havale ederek, onu o işte kendisi adına tasarrufta bulunmasına izin vermesidir.¹⁶² Günlük hayatta vekillik daha çok alışveriş konusunda vuku bulsa da, kişinin kendi başına yapmaya ehil olduğu her türlü hukuki işlem için vekillik mümkündür.¹⁶³

Vekilin yaptığı hukuki işlemler, bizzat kendisine izafe ettiği ve müvekkile izafe ettiği işlemler olarak iki kısma ayrılmaktadır. Vekilin kendisine izafe ettiği akitler satış ve kiralama gibi akitleri kapsamaktadır. Bu kısımdaki akitten doğan haklar, vekili ilgilendirir. Vekilin müvekkile izafe ettiği akitler ise, nikâh, hul', ıskat, rehini kabul ve kasıtlı cinayet sonucunda yapılan sulh gibi akitleri kapsamaktadır. Buradaki akitlerde de doğan haklar müvekkili ilgilendirmektedir.¹⁶⁴

¹⁶¹ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2705; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/36; Bardakoğlu, Ali, "Iskat", *DİA*, 19/138.

¹⁶² Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 601; Bkz. mecelle md. 1449.

¹⁶³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 1/357; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/136; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 6/311; Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, s. 187-188.

¹⁶⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/137-138; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 6/323.

Kişi, ıskata yetkili olduğu durumda, bir başkasına alacağını ıskat etmesi için vekâlet verebildiği gibi, borçlunun kendisini de bunun için vekil tayin etmesi mümkündür.¹⁶⁵ Ancak burada vekil yapığı tasarrufu müvekkile izafe etmesi gerekmektedir. Böyle yapmadığı takdirde bu ıskat sahih olmamaktadır.¹⁶⁶

Iskatın temlik manasının ağır basığını söyleyen fakihler ise, kişinin borçlusunu kendi borcunu ıskat etmesi için vekil tayin etmesinin sahih olmadığını söylemişlerdir. Çünkü burada vekil kendi nefsi için iş yapmaktadır. Temlik manası ağır bastığı için burada durum, kendi kendisine mal satması için birini vekil tayin etmesi gibi değerlendirilmiştir.¹⁶⁷

Iskata vekil olarak tayin edilmiş kişinin, bu konuda başka birine vekâlet vermesi sahih olmamaktadır. Hatta ikinci vekil olan, ıskatı birinci vekilin huzurunda yapsa dahi geçersiz olmaktadır. Çünkü ıskat konusunda vekil için genel vekâlet yeterli olmamakta, özel iznin olması gerekmektedir.¹⁶⁸

Şafii fakihlere göre, müvekkilin vekile borcun miktarını bildirmesi şart değildir. Müvekkilin ıskat edilen borcun miktarını bilmesi yeterlidir.¹⁶⁹

2- Veli ya da Vasinin Iskatı

Veli ve vasi de, vekil gibi kişinin kanuni temsilcileridir. Vekâlette, bu ilişki icap ve kabul ile kurulurken, velayet ve vesayette kanuni niyabet olarak kendiliğinden meydana gelmektedir.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 1/356; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, s. 225-226; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/332.

¹⁶⁶ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, s. 226; Apaydın, H. Yunus, "İbrâ", *DİA*, 21/264.

¹⁶⁷ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, s. 225-226.

¹⁶⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 6/327; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/332.

¹⁶⁹ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/332.

¹⁷⁰ Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, s. 188.

Vesayette esas olan, kendisi adına vasi olunan kişinin menfaatlerini korumaktır. Küçük çocuk adına yapılacak işlemler onun yararına olan durumlarda geçerli kabul edilirken, sırf zararına olan tasarruflar geçerli kabul edilmemektedir.¹⁷¹

Veli ve vasi gibi kanuni temsilcilerin ıskata yetkileri olmadığı genel kural olmakla birlikte, ıskatın bedelli olması durumunda veli ve vasinin ıskat yetkilerinin olduğu kabul edilmektedir.¹⁷²

C. İskat Olunan Kişi Hakkındaki Durumlar

İskat edilen kişi borçlunun bizzat kendisi olabileceği gibi, üçüncü bir şahıs da olabilir. İskat edilen üçüncü şahıslar kefil veya muhâlün aleyhdir. Bunların ıskatı durumunda ne gibi hususların meydana geldiği incelenmesi gerekmektedir.

1- Kefilin İskatı

Kefalet, borcun istenmesi hususunda sorumlu olan zimmete bir başka zimmeti ilave etmektir.¹⁷³ Tarifinden de anlaşılacağı gibi, kefalet alacağı güven altına alan bir akit olmaktadır. Yani bir kişi alacağını, asıl borçlusundan talep edebilmekle birlikte kefil olan şahıstan da talep edebilmektedir. Kefil de asîlin borcunu ödeme konusunda güven vermiş olmaktadır.¹⁷⁴

Kişi kefil olduktan sonra, kendisi bu kefillikten vazgeçememekle birlikte, alacaklının asıl borçluyu ibra ederek ondaki borcunu ıskat etmesi veya sadece kefilini ibra etmesiyle kefilin kefaleti sona ermektedir.¹⁷⁵ Asîlin borçtan ıskatı kefilin de

¹⁷¹ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Çocuk*, s. 97-98.

¹⁷² Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

¹⁷³ Bkz. Mecelle, md. 612.

¹⁷⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/136; Apaydın, H. Yunus, “Kefalet”, *DİA*, 25/168-169.

¹⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/49; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 6/178; Apaydın, H. Yunus, “Kefalet”, *DİA*, 25/176.

ıskatını beraberinde getirmektedir.¹⁷⁶ Bu sebeple de sadece asıl borçlunun ıskat edildiği durumda kefil borçtan ıskat edilmiş olmaktadır.¹⁷⁷

Alacaklı, asıl borçlusundan borcu ıskat etmeden, “kefili ibra ettim”, “kefil tarafından hakkım yoktur” gibi ifadelerle kefil ıskat ettiği durumda ise, bu ıskat sadece kefil için geçerli olmaktadır. Asılın borç üzerindeki sorumluluğu devam etmektedir. Kefilin birden fazla olması durumunda da durum aynı şekildedir. Alacaklı bütün kefillerini ıskat edebileceği gibi kefillerden sadece birini de ıskat edebilir. Bu ıskat da kimin için söylenmişse onun için geçerli olmakta, diğerlerinin kefaleti devam etmektedir.¹⁷⁸

Daha öncede bahsettiğimiz gibi kefilin ıskat edilmesi durumunda da, onun bu ıskatı reddi kabul edilmemektedir.¹⁷⁹

2- Muhâlün Aleyhin İskatı

Havale, bir deynin bir zimmetten diğer bir zimmete nakledilmesidir. Yani deyni bir kişiden diğer bir kişiye nakletmektir.¹⁸⁰ Artık borç ikinci kişinin zimmetine geçeceği için asıl borçlunun sorumluluğu sona ererek¹⁸¹ kendisine havale edilenin (muhâlün aleyh) sorumluluğu olmaktadır.¹⁸²

Alacaklının, muhâlün aleyhe alacağını hibe etmesi ya da ona olan borçla takas etmesiyle havale sona erebileceği gibi borcu ıskat etmesi de mümkündür.¹⁸³ Muhâlün

¹⁷⁶ Bkz. Mecelle, md. 662.

¹⁷⁷ Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/208; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, s. 245; Zerka, *el-Medhal*, 2/1021.

¹⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/91-92; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/91; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, s. 245; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 6/179; Bkz. Mecelle, md. 661.

¹⁷⁹ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/92; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/708; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2713; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33.

¹⁸⁰ Bkz. Mecelle, md. 673.

¹⁸¹ Teva durumu istisnadır.

¹⁸² Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/190; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 6/286; Bardakoğlu, Ali, “Havâle”, *DİA*, 16/507.

¹⁸³ Bardakoğlu, Ali, “Havâle”, *DİA*, 16/511.

aleyhin borçtan ıskat edilmesi de borcu sona erdiren ve zimmetteki sorumluluktan kurtaran bir durumdur.¹⁸⁴

Muhâlün aleyhin buradaki durumu asıl borçlunun ıskat edilmesi gibidir. Fakat daha öncede bahsettiğimiz gibi genel kabule göre borçlunun ıskatı reddi geçerli iken kendisine havale edilen kimsenin ıskatı reddi geçerli değildir.¹⁸⁵

V. İskatın Hükmü

İskat, bir kişinin başkalarının hakkını ihlal etmeden kendi hukuki alanını ilgilendiren bir işlem olmasından dolayı kural olarak caiz ve mubahtır. Fakat ıskat bu hukuki işlemi ifa edecek kişinin niyetine ve bundan etkilenecek kişilerin konumuna bağlı olarak, şer'i bir nitelik de kazanabilmektedir. Bu minvalde yapılan ıskatı vacip, mendub, mekruh ve haram gibi kısımlarda incelenmektedir.¹⁸⁶

İslam hukukunun genel prensipleri zor durumda olana yardımcı olmak çerçevesindedir. Borçlunun darlık içinde olması gibi bir sebeple borcunu ödemekten aciz kaldığı durumda alacaklının mühlet vermesi vacip olan ıskatın, tamamen veya kısmen borçtan ibra etmek ise mendub ıskatın örneği olarak zikredilmektedir.¹⁸⁷ Bazı fakihlere göre ödeme gücüne sahip olmayan kişiden ifa talep etmek de, haram olarak değerlendirilmiştir.¹⁸⁸

İslam hukukunda insanın canı hürmetli kabul edilmektedir ve onun korunması zarûrât-ı dîniyyeden sayılmaktadır. Bu çerçevede onun korunması için kısas gibi caydırıcı önlemler alınmaktadır. İslam hukuku haksız yere öldürülen kimse için kısas talep etme hakkını onun mirasçılarına vermiştir. Maktulün mirasçıları kısas talep

¹⁸⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 6/304.

¹⁸⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/708; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, 4/2713; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33.

¹⁸⁶ Bardakoğlu, Ali, "İskat", *DİA*, 19/137.

¹⁸⁷ Bardakoğlu, Ali, "İskat", *DİA*, 19/137.

¹⁸⁸ Yaran, Rahmi, *İslam Hukukunda Borcun Gecikmesi*, s. 107.

edebileceği gibi dilerlerse katili affedebilmektedirler. İşte maktulün yakınlarının, katili kısıstan affetmeleri de mendub olan ıskat kısmında değerlendirilmiştir.¹⁸⁹

İslam hukukunda köleler ve onlara nasıl muamele edileceği geniş bir şekilde incelenmiştir. Bunun yanında onları özgürlüğüne kavuşturmak için hem müslümanlardan kefaref borcuna karşılık köle azat etmesi istenirken hem de köle azadının faziletinden bahsedilerek müslümanlar buna teşvik edilmiştir.¹⁹⁰ Kur'an-ı Kerim'de de köle azadına teşvik eden pek çok ayet bulunmaktadır.¹⁹¹ Bunun yanında Peygamberimizde bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Hangi müslüman, mümin bir köleyi özgür kıarsa (azat ederse), Allah o kölenin her bir organına karşılık kendisinin bir organını ateşten kurtarır.”¹⁹²

Fakihler ayetler ve hadisler çerçevesinde kölenin azat edilmesini ya da onunla mükâtebe anlaşması yapılmasını mendub ıskat kısmında değerlendirmişleridir.¹⁹³

İslam hukukunda eşler arasındaki nikâhı sona erdiren talak akdi meşru ve mübah kabul edilmektedir. Fakat bazı durumlarda boşanma için farklı hükümler söz konusu olmaktadır. Tarafların aralarındaki şiddetli geçimsizlik sebebiyle evliliğin devamının mümkün olmadığı durumlarda, kocanın karısını boşaması vacip olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda talak kocanın nikâh ile elinde bulundurduğu haklarını ıskat etmesi olduğu için vacip ıskatın örneğidir.¹⁹⁴ Evlilik birliğinde her hangi bir geçimsizliğin olmadığı durumda ise kocanın haksız yere karısını boşaması ya da muhâleaya zorlaması mekruh veya haram kısmında değerlendirilmektedir.¹⁹⁵

Küçüklerin ehliyetinin olmaması ya da eksik olması durumunda onların haklarının korunması veli ya da vasilerin sorumluluğundadır. Veli veya vasi gibi kanuni temsilciler için asıl olan küçüğün menfaatini korumalarıdır. İslam hukukçuları

¹⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 26/157-158; Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/137.

¹⁹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/60.

¹⁹¹ Mücadele Suresi 58/3.

¹⁹² Serahsî, *el-Mebsût*, 7/60.

¹⁹³ Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/137.

¹⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/3; Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 3/279; Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/137.

¹⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/2; Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/137.

da veli ya da vasinin küçüğün zararına olacak şekilde yaptıkları ıskat ve ibrayı mekruh veya haram olarak nitelemişlerdir.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Çocuk*, s. 97-98; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/137.

İKİNCİ BÖLÜM

ISKAT TASARRUFLARI

İslam hukukunda akdin konusu, gerçekleştirilen hukuki işlemin türüne göre farklılık göstermektedir. Iskat tasarruflarının konusu ise ortaya çıktığı akitlere göre ayn, deyn, menfaat ya da hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Iskat tasarrufu konusunda, ne tür hakların ıskata elverişli olduğu tartışmalıdır. Fakat genel kural olarak zimmette sabit olan deynin ivazlı veya ivazsız ıskatı sahih kabul edilmektedir.¹⁹⁷ Buna karşın ayn mülkiyeti ıskat kabul etmezken, yalnızca bazı durumlarda ıskatı sahih kabul edilmektedir.¹⁹⁸

Genel kural olarak tam mülkiyet veya sadece menfaat mülkiyeti şeklinde olan bazı menfaatler de ıskat kabul ederler.¹⁹⁹

Haklar konusunda ise bu haklarda Allah hakkının mı, yoksa kul haklarının mı daha ön planda olmasına bakılarak ıskatının caiz olup olmadığına karar verilmektedir.

Bu bölümde bu konuların detayı üzerinde durulacaktır:

I. Iskat Kabul Eden Durumlar

Öncelikle ıskat tasarruflarının konusu olan ayn, deyn, menfaat ya da hak üzerinde ıskatın gerçekleşmesine göre incelenecektir.

¹⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/67-18/166; Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, 3/431; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/631; Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/138.

¹⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/67; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, 3/501; Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, 3/431.

¹⁹⁹ Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/138.

A. Deyn

Deyn kavramı sözlükte “ödünç, satılan malın bedeli, hazırda olmayan şey” gibi anlamlara gelmektedir.²⁰⁰ İslam hukukunda deyn genel olarak “kişinin zimmetinde sabit olan şey”²⁰¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Daha sonra bu tanım daraltılarak “zimmette sabit olan ve alacaklıya ait bulunan malı ve parayı” ifade edecek şekilde kullanılmıştır.²⁰²

Hanefi fakihlerinden Kâsânî (ö. 587/1191), “Deyn, vacip bir fiilin yani itibari malı teslim işleminin adıdır” şeklinde tarif ederek deynin zimmetteki mal olduğunu vurgulamıştır. Burada zimmetteki mal ile itibari mal kastedilmektedir. İtibari malın taraflara göre alacak ve borç olmak üzere iki ayrı konumu vardır.²⁰³

Hanefi fakihleri deynin ancak karz, itlaf ve ivazlı bir akitten doğabileceğini söylemişlerdir. Fakat diğer mezheplerdeki âlimlerin cumhuruna göre deyni doğuran sebep önemli değildir.²⁰⁴

Zimmette sabit olan deynin hak olması dolayısıyla, ıskat kabul ettiği konusunda ittifak vardır. Bu konuda deynin semen ya da mebide olması eşittir.²⁰⁵ Hanefilerde, kişinin zimmetinde sabit olan deynin ıskatı için kişinin rızasının yeterli olduğunu belirtilmektedir.²⁰⁶

Zimmette sabit olan deynin ivazlı ya da ivazsız olarak ıskat edilmesi genel kural olarak caiz görülmektedir.²⁰⁷ Bir kişi zimmetinde sabit olan deyni istediği takdirde ivazsız olarak ıskat edebilmektedir. Mesela kişi borçlusuna “zimmetindeki şu

²⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “د-ي-ن” 13/202; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, “س-ق-ط” s. 172; Zebîdî, *Tâcû'l-'arûs*, “د-ي-ن” 35/26.

²⁰¹ Bkz. Mecelle md. 158.

²⁰² Çalış, Halit, “Eşya Hukuku”, s. 405; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/15-16; Aydın, M. Akif, “Deyn”, *DİA*, 9/267.

²⁰³ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i* 7/196; Çalış, Halit, *İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, s. 72.

²⁰⁴ Aydın, M. Akif, “Deyn”, *DİA*, 9/267.

²⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/141; Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, 3/431; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/340; “İskat”, *Mv.F.*, 4/238.

²⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 18/166; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/631.

²⁰⁷ Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

kadar olan alacağımın tamamını ya da yarısını sana bağışladım” derse ivazsız olarak ıskat yapmış olmaktadır.²⁰⁸

Kişinin borçlu olarak ölen kimseyi, borcundan ıskat etmesi sahih kabul edilmektedir. Çünkü borç hükmü ölen kimsenin malı üzerinde varlığını devam ettirmektedir. Bu sebeple de ıskatı mümkün olmaktadır. Şayet mirasçılar bu ıskatı reddederlerse İmam Ebu Yusuf’a göre geçerli iken İmam Muhammed’e göre bu ret geçersizdir. İmam Muhammed burada mirasçıların gerçek borçlu olmadıkları sebebiyle sadece borcun kendilerinden istenmesinden sorumlu olduklarını söyleyerek bunu kefile benzetmektedir. Nasıl ki kefil borçtan ıskat edildiğinde bunu reddi muteber değilse, bu durumdaki mirasçılar için de durum aynı şekilde olmaktadır. İmam Ebu Yusuf ise, borçlunun ölümünden sonra ıskatın gerçekleşmiş olmasını dikkate alarak, terekeye bağlı olarak ıskatın meydana geldiğini söylemektedir. Bu sebeple de mirasçılar ıskatı reddederlerse bu ret muteber olmaktadır.²⁰⁹

Kişinin borçlusunu ıskat etmesinden sonra borçlusunun ölmesi durumunda ise, ölenin bu durumdan haberi olmasa bile borçtan kurtulmuş sayılmaktadır. Bu durumda -reddi muteber kabul eden âlimler nezdinde de- ıskatın reddi ortadan kalktığı için, ıskat tasarrufu tamamlanmış sayılmaktadır.²¹⁰

Deynin ivazlı olarak ıskatı, âlimlerin farklı değerlendirmeleriyle birlikte sulh, ta‘lik, hul‘ ve takas gibi hukuki işlemlerde görülmektedir.²¹¹ Karâfî (ö. 684/1285), ıskatı ivazlı ve ivazsız olarak iki kısma ayırarak, ıskatın deynden mal karşılığı sulhu da kapsadığını söylemektedir.²¹²

Alacağın bir kısmı üzerine sulh yapılması şeklinde olan sulh işlemi de, deynin ivaz karşılığı ıskat edilmesi kısmına girmektedir. Şöyle ki alacaklı borçlusuna “senden alacağım bin dirhemin, beş yüzünü bugün bana verirsen borcundan beş yüz dirhem indirmek üzere seninle sulh akdi yapıyorum” derse ve borçlu da kabul ederse aralarında hem ıskat hem de ivaz barındıran bir sulh akdi yapmış olurlar. Bu konuda

²⁰⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/29-30.

²⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/93.

²¹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/92-93.

²¹¹ “İskat”, *Mv.F.*, 4/238; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

²¹² Karâfî, *ez-Zehîre*, 1/159-160; “İskat”, *Mv.F.*, 4/238.

İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed, sözleşmenin yapıldığı gün beş yüz dirhem in ödenmesi şartını ararken, İmam Ebu Yusuf böyle bir şart aramamıştır. Bu sebeple İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre borçlu sulh sonucunda üzerinde anlaşıl an miktar ı sözleşmenin yapıldığı gün geçmesine rağmen ödememişse sulh akdi geçersizdir. Fakat İmam Ebu Yusuf'a göre aynı gün ödemeyi yapmasa da sulh akdi batıl olmaz ve borçlunun artık beş yüz dirhem ödemesi gerekmektedir. Ona göre alacaklı “bugün beş yüz dirhem ödemezsen bin dirhem borcun devam eder” şeklinde bunu açıkça belirtirse ancak o zaman borçlunun bu miktar ın tamam ını ödemesi gerekmektedir.²¹³

Kadın kocasıyla her ay kendisine beş yüz dirhem nafaka ödemek üzere anlaşsa daha sonra koca bunu, bir çuval un ile ödemek istese ve kadın da bunu kabul etse sahih kabul edilmiştir. Burada işlem aslı bakım ından deynin deyn ile takası gibi görünmektedir. Çünkü zimmette sabit olan deyn borcuna karş ılık borcun değ iş tirilmesi söz konusu olmaktadır. Fakat borcun aslının nafaka borcu olduğunu dikkate alırsak ve ödenen un da nafaka olmaya uygun bir mal olması sebebiyle deynin deyn ile takası şeklinde bir işlem olmamaktadır. Burada yapılan sulh akdi, zimmette sabit olan deynin ivaz karş ılığ ı iskatı olmaktadır.²¹⁴

Hanbeliler de, karısının nafakası kendisine deyn olarak sabit olan kimsenin, isterse bunu başka bir mal ile değ iş tirebileceğ ini kabul etmektedirler. Bu şekildeki tasarruf takas olarak değ erlendirilmektedir.²¹⁵

Kocanın kadından alacağ ı olduğ u durumda, “alacağ ımı nafakaya say” derse bu sahih kabul edilmektedir. Bu durumdaki tasarruf da takas olarak değ erlendirilmektedir. Çünkü nafaka kocanın zimmetinde deyn konumundadır ve iki borcun karş ılıklı takas edilmesi söz konusu olmaktadır.²¹⁶

Taraflar aralarında bir ev konusunda icare akdi yapsalar ve daha sonra bunun ücreti konusunda anlaşmazlığ a düş seler, belirlenen ücretten daha az ı üzerine anlaşma

²¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/38-21/149; İbn Âbidîn, *Reddü 'l-muhtâr*, 5/631.

²¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/161.

²¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/248; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/238.

²¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/194.

yapmaları sahih kabul edilmiştir. Burada daha önce belirlenen bir deynin zimmette sabit olmasından sonra bunun ıskat edilmesi ve yeni bir bedel üzerine anlaşılması söz konusudur. Bu da yukarıda ki örneklerdeki gibi sulh akdi içinde ıskatın da gerçekleşmesidir. Burada tarafların karşılıklı rızalarının bulunması yapılan işlemleri geçerli kılmaktadır.²¹⁷

Serahsi (ö. 483/1090), emanetçinin elinde bulunan bin dirhemi harcasa ve bunun yerine yüz dirhem karşılığında sulh akdi yapsa geçerli olacağını söyler. Çünkü o, tükettiği para miktarının zimmetinde borç olacağını ve sulh akdinin de ıskat yoluyla geçerli olacağını söylemiştir. Serahsi burada, emanetçinin elindeki malı tüketmesini borç gibi değerlendirmiştir. Deyn borcu için de, ivazlı ıskat tasarrufunun geçerli olduğunu belirtmiştir.²¹⁸

Bir kimsede bin dirhem alacağı olan kişi, bu borca karşılık borçlunun bir köle vermesi karşısında borcunu ıskat etse yapılan anlaşma geçerli kabul edilmektedir.²¹⁹ Şafii âlimler de borçlunun, alacaklısına deyn borcunu ıskat etmesine karşı bir elbise vermesinin, borçlunun ivaz karşılığında borcu ıskat etmesi olarak değerlendirmişlerdir.²²⁰

Kadının kocasıyla muhâlea anlaşması yapması da ivazlı bir ıskat olarak kabul edilmektedir.²²¹ Kadının mehri dirhem veya dinar cinsindense, bir kısmını ya da tamamını kendisini boşamasına karşılık, kocasından ıskat edebilir.²²² Kadın kocasıyla mehri karşılığında muhâlea yapabildiği gibi başka bir bedel üzerinden de anlaşma yapabilmektedir.²²³ Kadın evinde bulunan eşyalar ya da elinde olan dinarlar karşılığında muhâlea talep edip, kocasıyla bunun üzerine anlaşsa geçerli olmaktadır.²²⁴

Kişinin borçlusuna, “bana arabanı verirsen seni borcundan ıskat ettim” şeklindeki şarta ta‘lik ederek yaptığı ıskat da, ivaz karşılığında deyn ıskatı kapsamında

²¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/140.

²¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/120.

²¹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/26.

²²⁰ “İskat”, *Mv.F.*, 4/238.

²²¹ “İskat”, *Mv.F.*, 4/238.

²²² İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/113; “İskat”, *Mv.F.*, 4/238.

²²³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/171-173; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/439-441.

²²⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/186-187.

değerlendirilmektedir.²²⁵ Ta'lik konusu, ıskatın şarta ta'liki konusunda biraz daha ayrıntılı incelenecektir.

B. Ayn

İslam hukukunda, ayn kavram olarak üç farklı anlamda kullanılmıştır. Bunlar;

1- Mevcut olan, hazır ve belirlenmiş malı ifade etmek üzere kullanılmıştır.²²⁶

2- Deynin karşılığı olan şey manasında kullanılmıştır. Yani fiilen muhafaza altında olup istenildiği zaman üzerinde tasarrufta bulunulan şeyi ifade etmek için kullanılmıştır.²²⁷

3- Faydasından ayrı olarak, malın bizzat kendisini ifade etmek için kullanılmıştır.²²⁸

Mecelle'de, "Ayn, muayyen ve muşahhas olan şeydir. Mesela, bir hane, bir at, bir sandalye, meydanda mevcut bir yığın buğday ve bir miktar akçe hep a'yandandır" şeklinde tarif etmektedir.²²⁹

Fakihler ayn üzerindeki mülkiyetin başkasına aktarılmasını temlik olarak değerlendirmişlerdir. Yapılan hukuki işlemin ivazlı ya da ivazsız olarak yapılmasına göre bey ya da hibe kısmında incelenmiştir. Buna göre kural olarak aynda ıskat olmadığı kabul edilmektedir.²³⁰

Her ne kadar aynda ıskat olmadığı genel kural olarak kabul edilse de köle azadı gibi bazı durumlarda ayn üzerinde ıskat vuku bulmaktadır.²³¹ Kölenin hukuki işlemlere konu olması açısından bakıldığında eşya gibi aynı bir mal hükmünde

²²⁵ "Iskat", *Mv.F.*, 4/238.

²²⁶ Kara, Yakup, *İslam Hukuku'nda Deyn'in Deyn Karşılığında Satımı*, s. 39; Karaman, Hayreddin, "Ayn", *DİA*, 4/257-258.

²²⁷ Kara, Yakup, *İslam Hukuku'nda Deyn'in Deyn Karşılığında Satımı*, s. 39-40; Karaman, Hayreddin, "Ayn", *DİA*, 4/258.

²²⁸ Karaman, Hayreddin, "Ayn", *DİA*, 4/258.

²²⁹ Bkz. Mecelle, md. 159.

²³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/67; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, 3/501; Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, 3/431.

²³¹ Zerka, *el-Medhal*, 1/275-276; "Iskat", *Mv.F.*, 4/239.

olduğu görülmektedir.²³² Kişi kölesini azat etmek istediğinde, aynî bir hakkını ıskat etmiş olacaktır.

Kişinin kölesini azadı “seni özgür kıldım”, “bu benim azatlı kölemdir” şeklindeki sarîh lafızlarla olabileceği gibi, “benim senin üzerinde mülkiyetim yok”, “seni serbest bıraktım” şeklinde kinayeli lafızlarla da olabilmektedir. Şayet kişi kinayeli lafızlar kullanmışsa burada azat etme niyetinin olması da gerekmektedir. Sadece kinevi lafzı kullanmayla kişinin köle üzerindeki mülkiyeti ıskat olmamaktadır.²³³

Kaçan kölenin özgür kılınması da bu şekildedir. Kişi kaçan kölesini özgür kılmaya muktedirdir. Çünkü bu tasarrufunun geçerliliği onun mülkiyetinde olmasıyla bağlantılıdır. Bu durumda kişi mülkiyetinde olan köle konusunda, ıskat hakkını kullanmaktadır. Bu da muteber bir hukuki işlemdir. Kölenin kaçması sahibinin mülkiyetini düşürmemektedir. Sadece onu, teslim etmekten aciz bırakmaktadır.²³⁴

Vakıf konusunda ıskatın gerçekleşip gerçekleşmediği ihtilaflıdır. Ebu Hanife’ye göre kişi vakfettiği malı mülkiyetini ıskat etmemektedir. Ona göre vakfedilen malın mülkiyeti vakfeden kişide kalmakla birlikte, ondan faydalanma hakkı belirlenen yönde kullanılmaktadır. Bu açıdan vakfedilen mal ariyet gibi değerlendirilmektedir. Fakihlerden bazıları ise, vakıf konusunda aynî üzerindeki ıskatın gerçekleştiğini kabul etmektedir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed vakıfta bulunan kişinin mal üzerindeki mülkiyetini ıskat ettiğini ama başkasının mülkiyetine geçmesini engellediğini söylemişlerdir. Onlar, kişinin vakıf konusundaki tasarrufunu ıskat olarak değerlendirdikleri için vakıf bağlayıcı olmaktadır.²³⁵

Kişinin arazisini mescit olarak vakfettiğinde, mülkiyetin ıskat olduğunda ise icma bulunmaktadır. Arazinin mescit olarak vakfedilmesinden sonra insanların mülkiyetinden çıkıp, Allah’ın mülkü hükmünde olmaktadır. Mescitler bu açıdan Kâbe ile aynı şekilde değerlendirilmiştir. Kâbe’nin sırf Allah’ın mülkü hükmünde olması,

²³² Aydın, M. Akif, Muhammed Hamidullah, “Köle”, *DİA*, 26/239.

²³³ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/63; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12/234-236; Şirbînî, Hatîb, *Muğni’l-muhtâc*, 4/492-493.

²³⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/22.

²³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/28-29; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/239.

onun üzerinde kulların mülkiyetini engellemektedir. Arazinin mescit olarak vakfedilmesinde de aynı durum söz konusu olmaktadır.²³⁶

Aynın ıskatında bizzat aynın kendisi söz konusu olabileceği gibi aynın dava edilmesinin ıskatı da söz konusu olabilmektedir. Hanefi âlimlerinden Serahsî, davacının ister ayn olsun, isterse deyn olsun dava konusu üzerindeki hakkını düşürebileceğini söyler. Hatta o, davalının bunu inkâr etmesinin de ıskat işleminin geçerliliğine zarar vermeyeceğini söyleyerek, davalının bu ıskattan sonra borcu olduğunu ikrar etse de ıskat geçerliliğini koruyacağını ifade eder.²³⁷

Hanefi, Şafii ve Hanbeli âlimlere göre, bir kişinin ayn konusu bir mal için mutlak bir ifadeyle ıskat ettiğini söylemesi, onu iddia hakkını ıskat etmektedir. İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) de, bu konuda ayn davalıya mülk olmayacağını bu sebeple davacının bunu almaya fırsatı olursa alabileceğini ama davasının mahkemede kabul görmeyeceğini söylemektedir. Yani mutlak olarak ıskat etmek dava açmaya kazaen engeldir ama diyaneten engel değildir.²³⁸ Maliki âlimler ise burada ayrıma giderek, şayet ayn ortadan kaldırılrsa bunun kıymetini isteme hakkının ıskat edilmiş olduğunu söylemektedir. Şayet ayn mevcut ise onu talep etme hakkını ıskat etmiş olmaktadır.²³⁹

Kişi “falan kişi ile dava ve nizam yoktur”, “falan kişi ile olan davamdan vazgeçtim, fariğ oldum” veya “falan kişiden tamamen hakkımı aldım” derse onda bulunan hakkı konusunda dava açma hakkını ıskat etmiş olmaktadır. Kişinin burada kullandığı ifadeler ise hangi hakkı konusunda dava açıp açamayacağını belirleyen bir husus olmaktadır. Mesela kişi “falan kimsede hiçbir hakkım kalmadı” şeklinde genel bir ifade kullanırsa artık bu sözünden önceki bütün haklarını konusunda dava açamayacaktır. Ama kişi “falan kişide bulunan evim konusunda hakkım yoktur”

²³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/28-30; Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc* 2/385.

²³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/141; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/339.

²³⁸ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, s. 226; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/631; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/33; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/339.

²³⁹ Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 3/411; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/340.

şeklinde söylerse sadece o ev konusunda dava açma hakkını düşürmüştür, diğer konulardaki davası açabilecektir.²⁴⁰

C. Menfaat

Menfaat bir aynın kullanılması yoluyla meydana gelen fayda anlamında bir İslam hukuku terimidir. Yani bir evde oturmak, bir aracı kullanmak gibi bir malın kullanılmasıyla meydana gelen faydayı ifade etmektedir.²⁴¹

İslam hukukçuları menfaatin eşyanın arazı olduğunu söyleyerek, menfaate bir varlık atfetmişlerdir.²⁴² Buna göre menfaat “ayna malik olma neticesinde menfaat” ve “ayn maliki olmaksızın gerçekleşen menfaat” olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel olarak ayna malik olma menfaat mülkiyetini de beraberinde getirmektedir. Sadece menfaat mülkiyeti ise icare, ariyet, menfaati vasiyyet etme gibi akitler sonucunda olmaktadır.²⁴³

Ayna malik olmaksızın gerçekleşen menfaat de yine kendi içinde, başkasına aktarılmasının mümkün olup olmaması açısından, *milkü’l-menfaa* ve *milkü’l-intifa* olarak iki kısma ayrılmaktadır. Milkü’l-menfaada kişi sahip olduğu menfaatten bizzat kendisi faydalanabildiği gibi bir başkasına da bu menfaati kullanması için aktarabilmesi mümkün olmaktadır. Milkü’l-intifada ise kişinin sahip olduğu menfaatten sadece kendisinin faydalanabilmesi mümkün olmaktadır.²⁴⁴

Cumhura göre, menfaatin ıskat kabul edip etmediği konusuna bu ayrım çerçevesinde baktığımız zaman, menfaatin her iki kısmında da ıskatın kabul edildiği görülmektedir.²⁴⁵

²⁴⁰ Kadri Paşa, *Mürşidü’l-hayrân*, s. 72; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 8/33-34.

²⁴¹ Kara, Yakup, *İslam Hukuku’nda Deyn’in Deyn Karşılığında Satımı*, s. 42; Hacak, Hasan, “Menfaat”, *DİA*, 29/131-132.

²⁴² Hacak, Hasan, “Menfaat”, *DİA*, 29/132.

²⁴³ Çalış, Halit, *İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, s. 69; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/239.

²⁴⁴ Çalış, Halit, *İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, s. 69-72.

²⁴⁵ “Iskat”, *Mv.F.*, 4/239; Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/138.

Kişi menfaat mülkiyetine sahip olduğu bir durumda, bu menfaatini ivazlı ya da ivazsız olarak ıskat etmesi mümkündür. Mesela kişi kendisine ait gayrimenkul bir malda ölümünden sonra birinin oturması üzerine vasiyette bulunsa, murisin ölümünden sonra varisler evi satsa, kendisine vasiyet edilen kişi buna izin verse sukna hakkını ıskat etmiş olmaktadır.²⁴⁶

Satıcı malını sattığı zaman semeni almadan malı teslim etmeme hakkı bulunmaktadır. Kişi eğer semeni almadan malı teslim ederse bu hakkını ıskat etmiş olmaktadır.²⁴⁷ Bu durum Mecelle’de şu şekilde geçmektedir: “Bâyi’ semeni kabzetmeden mebi’i teslim ederse hakk-ı habsini ıskat etmiş olur. Bu suretle semeni kabzedinceye dek tevkif etmek üzere mebi’i istirdat edemez.”²⁴⁸

Bir yerde hakku’l-murûr ya da hakku’l-mesîli bulunan kimse bu hakkını ıskat edebilir. Şayet bu ıskattan sonra arsa sahibi bu kısımda herhangi bir değişiklik yapsa bu hakkını geri talep edememektedir. İrtifak haklarından olan bu haklarda ayn maliki olmaksızın gerçekleşen menfaat hakkı söz konusu olmaktadır. Kişinin buradaki hakkını ıskatı da menfaatin ıskatı olmaktadır.²⁴⁹

Bu durum Mecelle’de şu şekilde geçmektedir: “Birinin arsasından bir memerr-i muayyende hakk-ı müruru olan kimesnenin izni ile sahib-i arsa ol memerr üzerine bina ihdas eylese ol kimesnenin hakk-ı müruru sakıt olup sahib-i arsa ile artık muhasamaya hakkı kalmaz.”²⁵⁰

D. Mutlak Hak

İslam hukukunda haklar hükme konu olmaları bakımından, halis Allah hakları, halis kul hakları, ikisinin birleşip Allah hakkının ağır bastığı haklar ve ikisinin birleşip kulların hakkının ağır bastığı haklar olarak sınıflandırılmaktadır.²⁵¹

²⁴⁶ “İskat”, *Mv.F.*, 4/239; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

²⁴⁷ “İskat”, *Mv.F.*, 4/239; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/1238.

²⁴⁸ Bkz. Mecelle, md. 281.

²⁴⁹ “İskat”, *Mv.F.*, 4/240; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

²⁵⁰ Bkz. Mecelle, md. 1227.

²⁵¹ Hacak, Hasan, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, s. 95-96.

Halis Allah hakkı, belli kimselere tahsis edilmeyip, tüm insanların menfaatiyle alakalı olan haklardır. Burada Allah'ın kullarını sorumlu tuttuğu iman, ibadet gibi hakların yanında kamu düzenini sağlamaya yönelik hakları da kapsamaktadır.²⁵²

Halis kul hakkı ise, kişilerin yetkileri altında olan ve onların menfaatinin korumaya yönelik olan haklardır. Burada ferдин hakkının korunması ve herkese karşı ileriye sürülebilir olması söz konusu olmaktadır.²⁵³

İkisinin birleşip Allah hakkının ağır bastığı haklar, Allah hakkı ile kul hakkının birlikte bulunmasıyla birlikte, Allah hakkı niteliğinin galip olduğu haklardır. Burada ferдин haklarıyla kamu menfaatinin iç içe olması olmasıyla birlikte, bazı yönlerden kamu menfaatinin baskın olduğu haklar söz konusu olmaktadır.²⁵⁴

İkisinin birleşip kulların hakkının ağır bastığı haklar, Allah hakkı ile kul hakkının birlikte bulunmasıyla birlikte, kul hakkı niteliğinin galip olduğu haklardır. Burada da ferдин haklarıyla kamu menfaatinin iç içe olması olmasıyla birlikte, genellikle ferдин menfaatinin baskın olduğu haklar söz konusu olmaktadır.²⁵⁵

Bu ayırmadan hareketle hangi hakların kullar tarafından ıskata konu olup olmaması açısından değerlendirilirse kul hakkı olarak kabul gören hakların, her ne kadar Allah hakkını içerse de, hak sahibi tarafından ıskatı kabul etmektedir.²⁵⁶ Genel kural bu şekilde olmakla birlikte bu gruptaki hakların özel durumlarına göre hüküm farklılık göstermektedir.²⁵⁷

Kul hakkı olarak kabul edilen haklar konusunda kefalet ve havale mümkündür. Bu gibi kefalet ve havale durumların da hak sahibi olan kişinin, kefil ve muhâlün

²⁵² Hacak, Hasan, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, s. 97-99; Bardakoğlu, Ali, "Hak (Fıkıh)", *DİA*, 15/142.

²⁵³ Hacak, Hasan, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, s. 106; Bardakoğlu, Ali, "Hak (Fıkıh)", *DİA*, 15/142.

²⁵⁴ Hacak, Hasan, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, s. 110-111.

²⁵⁵ Hacak, Hasan, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, s. 112.

²⁵⁶ Bardakoğlu, Ali, "Iskat", *DİA*, 19/138.

²⁵⁷ "Iskat", *Mv.F.*, 4/241-244.

aleyhi bağışlaması yani onlardaki hakkını ıskat etmesi ittifakla caiz kabul edilmektedir.²⁵⁸

Şüf'a hakkı ıskatı kabul eden haklardandır. Kişi şüf'a hakkına sahip olduktan sonra bu hakkını ıskat edebilmektedir.²⁵⁹ Serahsî (ö. 483/1090), şüf'a hakkının üç şekilde ıskatının mümkün olduğundan bahsetmektedir.²⁶⁰ Bunlar:

- 1- Şüf'a hakkına sahip olan kişinin bu hakkını bizzat kendisinin düşürmesi,
- 2- Hak sahibinin, bu hakkı başkasının düşürmesine açık ya da delalet yoluyla rıza göstermesi,
- 3- Şüf'a hakkının olduğunu öğrendiğinde talepte bulunmamasıdır.

Kişinin şüf'a hakkını bunlardan biriyle ıskat etmesi kabul görürken, hakkını ivazlı bir şekilde ıskat etmesi tartışmalıdır.²⁶¹ Şüf'a hakkına sahip olan kişi bu hakkından vazgeçmeyi koşula bağlayamamaktadır. Şöyle ki Hanefi âlimlerine göre, kişi şüf'a hakkından bir bedel karşılığında vazgeçmeyi şart koşarsa bu ıskatı geçerlidir. Fakat buradaki bedel geçersiz şart olacaktır ve sahibine geri verilecektir. Burada kişinin sahip olduğu haktan kendi isteği ile vazgeçmesi olduğu için ıskat geçerli olmaktadır. Buna karşın bedelin geçersiz olmasının sebebi ise hakkı olmayan bir malı talep etmesidir.²⁶²

Şüf'a hakkı sahibinin, alıcıyla bedelin yarısı karşılığında satılan malın yarısına sulh yapması geçerli olmaktadır. Mesela bahçe içerisindeki evin, iki farklı girişinin ve kendine özel kullanım alanlarının olduğu durumda, bunun sadece bir kısmı üzerinde bedelin yarısına anlaşmak buna örnek olarak verilebilir. Bu sulh anlaşması ile kişi şüf'a hakkının yarısını ıskat etmiş olmaktadır.²⁶³

²⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/91-92; Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/208; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/340; Bardakoğlu, Ali, "Havâle", *DİA*, 16/511.

²⁵⁹ Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/306-308.

²⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/92.

²⁶¹ Bardakoğlu, Ali, "İskat", *DİA*, 19/139.

²⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 14/118; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, s. 240; Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-muhtâc*, 2/308-309.

²⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/118-119.

Allah hakkı ile kul hakkının birleşmesiyle birlikte, kul hakkının baskın olduğu kısasta, maktulün yakınlarının ıskatı söz konusu olabilmektedir. Kişi bu hakkını ivazlı olarak ıskat etmesi mümkün olduğu gibi ivazsız olarak da ıskat edebilmektedir. Öldürmeyle sonuçlanmayan yaralamalarda da durum aynı şekildedir.²⁶⁴

Kişinin satın aldığı malda kusur sayılan ve mala rağbeti azaltan bir aybın bulunduğu durumda, isterse akdi feshetme hakkı bulunmaktadır. Müşteri maldaki bu kusuru fark etmesinden sonra mal üzerinde tasarrufta bulunursa muhayyerlik hakkını ıskat etmiş olmaktadır.²⁶⁵ Bu durum Mecelle’de şu şekilde geçmektedir: “Müşteri mebi’in aybına muttali olduktan sonra anda temellükün levazımından olan bir veçh ile tasarruf etse hıyar-ı aybı ıskat etmiş olur.”²⁶⁶ Bilmeden kusurlu mal alan kişi, aldığı malda tasarrufta bulunsa ve malda değişiklik meydana geldikten sonra maldaki kusuru fark etse bu durumda malın geri iadesi söz konusu olmayacağı için alıcının, bu kusura karşı indirim talep etme hakkı olmaktadır.²⁶⁷

Kişinin ister ayn konusunda olsun, isterse deyn konusunda olsun dava hakkını düşürebilmesi mümkündür. Davalı bu ıskattan sonra borcu olduğunu ikrar etse de ıskat geçerliliğini koruyacak ve dava hakkını ıskat eden böyle bir hak iddiasında bulunamayacaktır.²⁶⁸

Kişinin dava hakkını bedel karşılığında ıskat etmesi de caiz görülmektedir. Genel kural bu şekilde olmakla birlikte, suiistimal endişesiyle bazı sınırlamalar getirilmiştir.²⁶⁹

²⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 26/154; Hacak, Hasan, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, s. 113; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/139.

²⁶⁵ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/340; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

²⁶⁶ Bkz. Mecelle, md. 344.

²⁶⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/19.

²⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/141; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/32; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/339.

²⁶⁹ Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/139.

II. İskat Kabul Etmeyen Durumlar

Daha önceki kısımda ayn, deyn, menfaat ya da hak üzerinde ıskatın gerçekleştiği durumları incelemiştik. Bu kısımda ise ayn ve hak üzerinde ıskatın gerçekleşmediği durumlar incelenecektir.

A. Ayn

Ayn kavramı daha önce de üzerinde durulduğu gibi muayyen ve muşahhas olan şeyleri kapsamaktadır. Cumhurun nezdinde ayn kural olarak ıskat kabul etmemektedir. Bundan istisna olan daha önce bahsettiğimiz köle azadı ve ayn hususunda dava açma konusudur.²⁷⁰

Bu kural neticesinde, ayn üzerindeki mülkiyetin başkasına aktarılması konusu daha çok temlikat kısımlarında incelenmiştir.²⁷¹ İslam hukuku âlimleri elde mevcut olan mal yani ayn konusunda kişilerin tasarrufunu ivazlı ya da ivazsız olması yönüyle değerlendirerek, bey ve hibe gibi kısımlarında incelemişlerdir. Onlara göre genel olarak, kişinin ayn üzerindeki hakkını devretmesi ıskat olarak değerlendirilmemektedir.²⁷²

Kişi, kendisine düşen mirastaki hakkını ıskat ettiğini söylese irs hakkı sakıt olmamaktadır. Fakat başkasına bağışlaması ve satması durumunda nakledilmiş olmaktadır.²⁷³

Emanet olan ayn konusunda da ıskat söz konusu olmamaktadır. Kişi “falan kişide bulunan elbise konusunda hakkım yoktur” şeklinde söylerse sadece o elbise

²⁷⁰ “İskat”, *Mv.F.*, 4/245; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

²⁷¹ Aybakan, Bilal, “Temlik” *DİA*, 40/428.

²⁷² “İskat”, *Mv.F.*, 4/245.

²⁷³ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, 4/2705; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/36; Bardakoğlu, Ali, “İskat”, *DİA*, 19/138.

konusunda dava açma hakkını düşürmüştür, sahibinin onu alması mümkünse bunu almaya hakkı vardır.²⁷⁴

Kişi iki yüz dirhemini emanet olarak bıraksa ve bu mal aynen dururken, emanetçiyle yüz dirhem üzerine sulh yapmak isteseler, bu işlem geçersiz olmaktadır. Çünkü ivazlı bir akit olarak düşünülmesi durumunda iki yüz dirhem yüz dirhem karşılığı değiştirilmesi söz konusu olacaktır. Diğer taraftan bu işlemin bir ıskat olarak düşünülmesi de mümkün değildir. Çünkü emanet bırakılan mal aynen durmaktadır ve bunun ıskatı mümkün değildir.²⁷⁵ Fakat emanetçi iki yüz dirhemi harcayıp tükettikten sonra yüz dirhem üzerine aralarında sulh yapmak isteseler, bu işlem geçerli olmaktadır. Çünkü bu durumda harcayıp tükettiği miktar zimmetinde deyn olacaktır. Böylece ıskat yoluyla işlem geçerli olacaktır.²⁷⁶

B. Hak

Daha önceki kısımda hakların, halis Allah hakları, halis kul hakları, ikisinin birleşip Allah hakkının ağır bastığı haklar ve ikisinin birleşip kulların hakkının ağır bastığı haklar olmak üzere dört kısma ayrıldığından bahsetmiştik. Bu kısımda ıskat kabul etmeyen tasarruflardan sayılan, haklar bağlamında Allah hakları ve kul haklarına dair incelemeler yapılmıştır.

Allah hakları iman, ibadet gibi hakların yanında kamu düzenini sağlamaya yönelik olmaları sebebiyle, her ne kadar kulların hakkını içerse de kural olarak şahıslar tarafından ıskat edilememektedir.²⁷⁷

Bununla birlikte Şâri tarafından zaruretler çerçevesinde, bu haklar için ıskat ruhsatı söz konusu olmaktadır. Açlıktan dolayı ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalan kişinin domuz eti yemesi, şarap içmesi, hayız ve nifas hallerinde namazın sakıt olması

²⁷⁴ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/340.

²⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/62.

²⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/120.

²⁷⁷ Hacak, Hasan, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, s. 111; Bardakoğlu, Ali, "İskat", *DİA*, 19/137-138.

ve yolculukta namazın kısaltılması gibi durumlarda ıskat ruhsatının örnekleri görülmektedir.²⁷⁸

Kural olarak Allah hakları ve kulların hakkı birlikte olduğu halde Allah hakkı daha ağır basan haklar ıskat kabul etmemektedir.²⁷⁹ Allah hakları olan hadler konusunda ıskat söz konusu olmamaktadır. Mesela hırsızlık suçu işlendiği ve dava konusu olduktan sonra mağdurun hakkını ıskat etmesi ya da sulhu geçersiz olmaktadır. Her ne kadar kişinin kendi malı üzerinde tasarruf hakkı bulursa da, hırsızlık suçuna konu olduktan sonra artık Allah hakkı olmaktadır.²⁸⁰ Fakat malı çalınan kişi dava açmadan önce “Falan kişi hırsızlık iddiamdan kurtulmuştur” derse artık hırsızlık yapan kişi haddinden kurtulmuştur. Çünkü burada hırsızlık yapana malın bağışlanması söz konusudur. Bu da kişinin onun hakkında dava açma hakkını düşürecektir.²⁸¹

Allah hakkı ile kul hakkının birleşip, Allah hakkının ağır bastığı hak olarak kabul edenler nezdinde kazf suçu da, aynı halis Allah hakları gibi değerlendirilmektedir. Hanefî ve Maliki âlimlerine göre kazf suçu ispatlandıktan sonra mağdurun ıskatı geçersiz olmaktadır. Şafi ve Hanbeli âlimlerine göre ise mağdur tarafından bağışlanabilmektedir. Yani hakkını ıskat edebilmektedir. Âlimlerin bu konudaki ihtilafı kazf suçunda Allah hakkının mı yoksa kul hakkının mı daha baskın olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle Hanefî âlimler burada Allah hakkının baskın olduğunu söylerken, hakkın ıskatını kabul eden âlimler ise kul hakkının daha baskın olduğunu söylemektedirler.²⁸² Allah hakkının baskın olduğunu kabul eden âlimler bu gibi hususlarda ıskat olduğu gibi, bedelli olarak sulh akdi yapılması da geçerli görmemektedirler.²⁸³

Kazf suçunda, Allah hakkının baskın olduğunu kabul edenlere göre kişi, “falan kazf haddinden kurtulmuştur” dedikten sonra kazf haddinin uygulanması için dava

²⁷⁸ Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/139.

²⁷⁹ “Iskat”, *Mv.F.*, 4/245.

²⁸⁰ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/340; Hacak, Hasan, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, s. 102; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/241; Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/139.

²⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 18/165.

²⁸² Karâfî, *el-Furûk*, 1/130-131; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/340; Hacak, Hasan, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, s. 112.

²⁸³ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/158-159.

açabilir. Çünkü kazf haddinin kişi tarafından ıskatı mümkün değildir. Fakat kişi “falan kişi bana zina iftirasında bulunmadı” deseydi artık dava açma hakkını düşürmüş olmaktadır. Çünkü burada kazf haddini ıskat ettiğini değil, kazf haddini gerektirecek durumun yaşanmadığını söylemiş olmaktadır.²⁸⁴

III. Iskatın Talik, Takyid ve İzafesi

Talik, takyid ve izafe gibi bir işin olmasını bir şarta ya da zamana bağlayan hukuki işlemler, İslam hukuku açısından genel olarak geçerli sayılmaktadır. Bu durumların, ıskat tasarrufu açısından nasıl sonuçlanacağını ise ayrıntılı olarak ele alınması gerekmektedir.

A. Iskatın Şarta Taliki

Talik, lügatte asmak, bağlamak, ilgili kılmak gibi anlamlara gelirken, ıstılahta bir hukuki işlemin hükümlerinin gelecekte gerçekleşmesi mümkün olan bir olaya bağlanmasıdır.²⁸⁵ Akdin şarta taliki de, o akdin kurulması için şart koşulmuş olan şeyin gerçekleşmiş olması şartına bağlanmasıdır. Şart koşulan şey sarih olarak, şart edatıyla akde bağlanır.²⁸⁶

Talikin sahih olabilmesi için, öne sürülecek olan şartta dikkat edilmesi gereken bazı durumlar vardır. Bunlar:

1- Akit sırasında şart koşulan şey henüz gerçekleşmemiş olmalıdır. Yani halen gerçekleşmekte olan ya da gerçekleşmiş olan bir şey şart olarak kabul edilmemektedir. Çünkü burada talikten çok tenciz söz konusu olmaktadır.²⁸⁷

²⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 18/165.

²⁸⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/341; Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 543; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/232.

²⁸⁶ “Iskat”, *Mv.F.*, 4/232; Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/365.

²⁸⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/342; Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, s. 50; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/575; Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/365.

2- Gerçekleşmesi fiilen ve hukuken mümkün olan bir şey olmalıdır. Yani gerçekleşmesi imkânsız bir şey şart olarak kabul edilmemektedir. Çünkü akdi imkânsız bir şarta bağlama rızanın olmadığını göstermektedir.²⁸⁸

3- Akit, şart edatlarıyla yapılmalıdır. Çünkü bu edatlar, şarta bağlanan akitlerin kurucu unsuru olmaktadır. Hukuki işlemin kuruluşu şarta bağlanarak, işlem askıda kalmaktadır. Şayet şart gerçekleşirse, hukuki işlem kurulmaktadır. Ama şart gerçekleşmezse, işlem hukuk alanında varlık kazanamamaktadır.²⁸⁹

Cumhura göre, ıskatın şarta taliki sahihtir. Mesela bir kimsenin karısına “falan işi yaparsan boşsun” ifadesi gibi. Bu durumda kadın kocasının şart koştuğu şeyi yaparsa talak gerçekleşmektedir. Burada âlimlerin özellikle dikkat çektikleri nokta, kişinin bunu söylediği zaman boşama yetkisine sahip olması gerekmektedir. Kişi nikâhı altında olmayan bir kadın için bu ifadeleri kullansa ve bundan sonra kadınla evlenince kadın şart koşulan şeyi yapsa talak gerçekleşmemektedir. Çünkü talak şarta bağlamakla, şart koşulan şeyin yapılmamasını sağlamak amaçlanmaktadır. Nikâhın olmadığı durumda bu şart o şeyin yapılmamasını sağlamamaktadır.²⁹⁰

Cumhura göre ıskat, tasarrufu yapanın ölümüne talik yapılmış olsa geçerlidir ve vasiyet gibi değerlendirilir.²⁹¹ Alacaklı kişinin “ben ölürsem borcundan berisin” ya da “ben ölürsem borcunu sana helal ettim” şeklindeki borcun ıskatını şarta talik etmesi geçerli kabul edilmektedir.²⁹²

Ancak alacaklının “sen ölürsen borcundan berisin” veya “bu hastalıktan ölürsen borcundan berisin” şeklinde borcun ıskatını şarta talik etmesi geçerli kabul edilmemektedir. Çünkü burada alacağın temlik manası da bulunmaktadır. Temlik

²⁸⁸ Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, s. 50; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/576; Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/365.

²⁸⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/255; Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, s. 50; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/575-278; Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/366.

²⁹⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, 1/251; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/583; “İskat”, *Mv.F.*, 4/232; Acar, H. İbrahim, “Talâk”, *DİA*, 39/497.

²⁹¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/245-246; “İskat”, *Mv.F.*, 4/232.

²⁹² İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/245-5/706; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/32; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/335.

içeren akitlerin şarta taliki de sahih kabul edilmemektedir.²⁹³ Ayrıca garar olması sebebiyle de sahih olmamaktadır. Çünkü bu durumda borcun ölüme kadar kalıp kalmayacağı bilinmemektedir.²⁹⁴

Buradaki iki ifadenin birinin şarta taliki sahih kabul edilirken diğerinin sahih kabul edilmemesin nedeni birinci ifadedeki şarta talikin vasiyet gibi değerlendirilmesinden dolayıdır. Kişinin ölümünden sonra, kendi zimmetindeki tasarrufları da vasiyet çerçevesinde belli şartlarla sahihtir. Bu sebeple de ‘ben ölürsem’ şeklindeki ıskatın şarta taliki geçerli kabul edilmektedir.

Âlimler buna delil olarak sahabenin uygulamasını delil getirmişlerdir. Sahabeden Ebu’l-Yusr borçlusuna:

“Ödeyebilecek imkânın olursa öde, değilse sana hakkımı helal ediyorum.” demesine karşılık, diğer sahabeler bunu reddetmemişlerdir.²⁹⁵

Kadının kocasına “bu hastalıktan ölürsem mehrimi sana helal ettim” şeklindeki ıskatı da geçerli kabul edilmemektedir. Çünkü burada da hem garar hem de kadını tehlikeye sokma durumu söz konusu olmaktadır. Burada da durum, alacaklının ıskatı borçlusunun ölümüne talik etmesindeki gibidir.²⁹⁶

Kadının henüz almadığı mehrinden, kendisinden sonra nikâhlayacağı kadınları boşama yetkisini kendisine verme şartıyla vazgeçse ve kocası bunu kabul etse, bu ıskat geçerli olmaktadır. Bazı âlimlere göre koca bu mehrin ıskatı kabul etse ama boşanma yetkisini vermese yine de ıskat geçerli olmaktadır. Kadının bu teklifini kocanın kabul etmediği durumda ise iki yorum söz konusudur. İlk görüşe göre kadının bu sözüyle ıskat gerçekleşmemektedir. Tercih edilen ikinci görüşe göre ise bu durumda da ıskat gerçekleşmektedir.²⁹⁷

²⁹³ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/199; Buhûfî, *Keşşâfû'l-kınâ*, 3/503; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/240-245; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/31; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/583; Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/365.

²⁹⁴ Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, s. 171; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 3/411; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/245-5/706; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/32.

²⁹⁵ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/335.

²⁹⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/246-5/706.

²⁹⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/707.

Alacaklının kefilî şartta bağlayarak ıskatı bir görüşe göre temlik anlamı barındırması sebebiyle caiz görülmesi de bir görüşe göre sahih kabul edilmektedir. Çünkü kefile düşen borcun kendisi değil, sorumluluğudur. Bu sebeple de kefilin ıskatı reddi, muteber kabul edilmemektedir.²⁹⁸ Mesela bir kişi bin dirhem ödemek üzere kefil olsa, daha sonra alacaklı “aybaşında bana beş yüz dirhem ödersen, geri kalanı ıskat ettim; yoksa tamamını ödersin” derse ıskat geçerli olmaktadır.²⁹⁹

Efendi kölesine, “bana beş yüz dirhem ödersen özgürsün” derse ve köle bu miktarı öderse özgürlüğüne kavuşmuş olur. Çünkü burada özgür kılma olayını koşula bağlaması söz konusudur. Şartın gerçekleşmesiyle de köle özgürlüğüne kavuşmuş olacaktır.³⁰⁰

Bir kimsenin borçlusuna “ne vakit sendeki alacağımın yarısını ödersen, diğer yarısından berisin” derse burada ıskat sahih olmamaktadır. Çünkü burada da temlik manası bulunmaktadır. Temlik içeren akitlerin de şartta talikinin sahih olmadığından daha önce bahsedilmişti.³⁰¹

Hanefî âlimlerden bazılarına göre, bilinen ve mevcut olan bir şeye yapılan talik geçerlidir. Yani kişi “Şayet benim senden alacağım varsa, seni ondan kurtardım” derse ve o kimseden alacağı bulunsa ıskat sahih olmaktadır. Çünkü burada mevcut olan bir husus üzerine talik söz konusu olması sebebiyle tenciz kabul edilmektedir.³⁰²

Kişinin borçlusuna, “eğer ortağıma borcu ödemişsen, seni ibra ettim” derse ve o da ortağına vermiş olsa ıskat gerçekleşmiş olur. Bu bir önceki misal gibidir. Burada ıskat gerçekleştiği için ortağın borçludan almış olduğu miktarı geri iade etmesi

²⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/92; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/92; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/335.

²⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/152.

³⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/154.

³⁰¹ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/199; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, 3/503; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/240-245; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/31; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/583; Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/365.

³⁰² Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/225; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/245; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/336.

gerekmektedir. Fakat buradaki iskattan maksat borcun kalan kısmının düşürülmesi ise, kabzedilen kısmın iade edilmesi gerekmemektedir.³⁰³

B. Iskatin Şart İle Takyidi

Akdin şart ile takyidi, o akdi kayıtla sınırlamaktır. Takyidi şartın konulduğu hukuki işlemlerde, akdin işleyişinin ve hükümlerinin sınırlandırılması söz konusu olmaktadır. Burada “üzere, kaydıyla, şartıyla” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ayrıca hukuki işlemde kullanılan ifadelerin yorumuyla da şarta bağlı yapıldığı anlaşılabilmektedir.³⁰⁴

Hanefilere göre takyidi şartlar üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar:

1- Caiz şartlar: Hukuki işlemin muktezasından olan ve hukuki işlemin muktezasını destekleyen şartlar veya örf haline gelmiş şartlardır. Satıcının semeni kabz etmesine kadar malı alıkoyması, rehin vermeyi, kefil göstermeyi, örf haline gelmesi durumunda ağaç üzerindeki meyvenin olgunlaşınca kadar kalmasını şart koşturmak gibi şartlar bu kısımda değerlendirilmektedir. Bu şartlara bağlı hukuki işlemler de geçerli kabul edilmektedir.³⁰⁵

2- Fasid şartlar: Taraflardan birine özel faydası olan şartlar, şart muhayyerliğinde süresiz ya da belirsiz bir süreyi şart koşturmak. Dikilmesi şartıyla kumaş alımı, satıcının sattığı evde bir süre daha oturması gibi şartlar bu kısımda değerlendirilmektedir. Bu şartlara bağlı hukuki işlemler muavezat akitlerinden ise akdi ifsad ederken, diğer akitlerde akde zarar vermeyip şart batıl olmaktadır.³⁰⁶

3- Batıl şartlar: Taraflara faydası olmayan şartlar, üçüncü kişiye faydası olan şartlar veya zarar içeren şartlardır. Alıcının aldığı malı bir başkasına satmaması ya da başka birine satması şartının koşılması, alınan malın telef edilmesi gibi şartlar bu

³⁰³ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/240-245.

³⁰⁴ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 541; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/578-579; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/232; Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/366.

³⁰⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/86-88; Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/366.

³⁰⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/85; Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, s. 68; Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/366-367.

kısımda değerlendirilmektedir. Bu şartlara bağlı hukuki işlemler akde zarar vermeyip şart batıl olmaktadır.³⁰⁷

Iskatın şart ile takyidine gelince, şartın sahih olması kaydıyla sahihtir. Fakat şartın fasit olması durumunda farklı görüşler olmakla birlikte, cumhura göre fasit şart, batıl olmakla birlikte ıskat tasarrufu geçerlidir.³⁰⁸ Şöyle ki kişiyi muhayyer olma şartıyla ıskat ederse, ıskatı geçerli şart ise batıl olmaktadır.³⁰⁹

Hanefi fakihlere göre şarta taliki caiz olan her şeyin takyidi de caizdir ve fasit şart onu fesada uğratmamaktadır. Aynı şekilde onlara göre, malın mal ile değişiminin söz konusu olduğu mübadelelerde de fasit şart zarar vermemektedir.³¹⁰

Alacağın bir kısmı üzerine sulh yapılması şeklinde yapılan sulh işlemi de ıskatın şart ile takyidine misal olmaktadır. Şöyle ki, bu şekilde yapılan sulh işleminde alacağın bir kısmının tahsil edilmesi, bir kısmının ise ıskat edilmesi söz konusu olmaktadır.³¹¹ Bir kimsenin, borçlusuna “sendeki şu kadar alacağımın yarısını yarın bana öde, diğer yarısından beri olmak üzere” derse burada ıskat sahih olmaktadır. Bu gibi takyidi şart borçlu için yararlı olabilmektedir.³¹²

Bu husus Mecelle’de de şöyle ifade edilmiştir: “Bir kimse ahar kimesne zimmetindeki alacağının bir mikdarı üzerine sulh olsa alacağının ba’zısını istiyfa ile bâkisini ıskat yani bâkisinden ol kimesneyi ibra eylemiş olur.”³¹³

Bir kimsenin, borçlusuna “sendeki şu kadar olan alacağımın yarısını yarın vermezsen tamamı borcun olmak üzere borcun yarısı üzerine seninle sulh oldum” derse ve borçlu, borcun yarısını yarın verirse yarısı ıskat edilmiş olur. Fakat yarın

³⁰⁷ Kaşıkçı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)”, *DİA*, 38/367.

³⁰⁸ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/197-198; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/336; Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 755; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/234.

³⁰⁹ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/336.

³¹⁰ “Iskat”, *Mv.F.*, 4/234; Bardakoğlu, Ali, “Iskat”, *DİA*, 19/138.

³¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/38-21/149; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/631.

³¹² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/9-10; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/32; Berki, Ali Himmet, “Sulh ve İbra”, s. 755.

³¹³ Bkz. Mecelle, md. 1552.

olduğunda borcun yarısını vermezse borcun tamamı zimmetinde kalır. Çünkü ikinci durumda ıskatın takyidi olan şart gerçeklememiştir.³¹⁴

Bir kimse, borçlusuna “alacağımın yarısından seni ıskat ettim, diğer yarısını ödemek üzere” derse, takyide bakılmaksızın belirtilen kısımda ıskat hemen gerçekleşir. Çünkü borçlu, ilk sözünde mutlak olarak beraatı söylemiştir. Yarısının ödenmesi ise bu ıskattan sonra söylenmesi sebebiyle, ıskatın bu sözle mukayyed olması şüphelidir.³¹⁵

Buradaki takyidi ifadeler kullanımına göre sonucunu etkilemektedir. Şayet ıskat lafzı mutlak olarak kullanıldıktan sonra takyidi ifade kullanılıyorsa, ıskat hemen gerçekleşmektedir. İskat lafzı takyidi ifadeye bağlı bir şekilde kullanıldığında ise ıskatın mikayyed olduğu kabul edilerek, ıskat için takyidi şartın gerçekleşmesi istemektedir.

C. İskatın Gelecek Zamana İzafesi

Bir akdin gelecek zamana izafesi, o işlemin gerçekleşmesi için zamanın gelmesi şartını aramamızı gerektirir. İzafe durumunda hükmün gelecek zamana tehir edilmesi söz konusudur. Yani akdin kuruluşu gerçekleşmiş ama işleyişi ve hükümlerini ortaya çıkarması gelecekteki bir zamana bağlanmıştır.³¹⁶

Yapılan hukuki işlemlerin izafe kabul edip etmemesi, hukuki işlemin içeriğine göre belirlenmektedir. İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) izafe kabul edip etmemesi açısından hukuki işlemleri inceleyerek 14 tanesinin izafesinin sahih olduğunu belirtmiştir. Bunlar; icare, icarenin feshi, mudarebe, muamele, müzaraa, vekâlet, kefalet, vasi tayini, hâkim tayini, vali veya emir tayini, vasiyet, vakıf, talak ve köle azadıdır. Bunlar dışındaki, alış-veriş, icazet, kismet, şirket, alışverişi feshetme, hibe, mal karşılığında

³¹⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/198; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/32.

³¹⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/198; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/9; Bilmen, Ömer Nasuhi, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8/32.

³¹⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/255-256; Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, s. 50; Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 277; “İskat”, *Mv.F.*, 4/232.

yapılan sulh, borçtan ibra, nikâh ve ricat gibi hukuki işlemlerin izafesinin sahih olmadığını belirtmiştir.³¹⁷

Iskat tasarrufu açısından baktığımızda, bazı durumlarda gelecek zamana izafesi kabul edilmezken, talak ve köle azadı gibi bazı durumlarda izafe kabul edilmektedir. Yapılan ıskatın temlik içerme durumu söz konusu olduğu durumlarda bir vakte bağlanması sahih kabul edilmemektedir.³¹⁸

Hanefiler, Şafiiler ve Hanbeliler nezdinde talakın zamana izafesi caizdir. Malikiler ise gelecek zamana izafe edilen talakın hemen meydana geleceğini söylemektedir. Çünkü gelecek zamana izafe ederek talak hakkını kullanmak muta nikâhına benzemektedir.³¹⁹

Bir kimse karısına, “sen yarın boşsun” derse söylediği anda geçerli olmaktadır ama hüküm olan talakın gerçekleşmesi, söylenen zamanın gelmesiyle birlikte olmaktadır. Yani ertesi gün şafak söktüğünde talak gerçekleşmiş olur.³²⁰

Bir kimsenin iki vakte izafe ederek söylediği talak konusunda da hangi tarih daha önce söylenmiş ise talak o zaman gerçekleşmiş kabul edilmektedir. Yani kişinin karısına, “sen Ramazan’da Şevval’de boşsun” şeklindeki ifadesiyle Ramazan’ın ilk gecesi talak gerçekleşmiş olmaktadır.³²¹

Aynı şekilde köle azadında da gelecek zamana izafe kabul edilmektedir.³²² Bir kimse kölesine, “sen yarın özgürsün” derse söylediği anda geçerli olmaktadır ama hüküm olan özgürlüğün gerçekleşmesi, söylenen zamanın gelmesiyle birlikte olmaktadır. Yani ertesi gün şafak söktüğünde ıtk gerçekleşmiş olur.³²³

³¹⁷ İbn Âbidîn, *Reddû 'l-muhtâr*, 5/255-256.

³¹⁸ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü 'l-İslâmî*, 5/336; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/235.

³¹⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2/94-95; Şîrbînî, Hatîb, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/313; İbn Âbidîn, *Reddû 'l-muhtâr*, 5/255-256; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/235.

³²⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/114-115; Şîrbînî, Hatîb, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/313-314; İbn Âbidîn, *Reddû 'l-muhtâr*, 5/255.

³²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/116.

³²² İbn Âbidîn, *Reddû 'l-muhtâr*, 5/255; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/235.

³²³ İbn Âbidîn, *Reddû 'l-muhtâr*, 5/256.

Fakihlere göre, deyn ve kısastan ıskatın gelecek zamana izafesi kabul edilmemektedir. Çünkü bunlar hemen hüküm ifade eden hususlardır.³²⁴

³²⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 1/350; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/464-466; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/255; “Iskat”, *Mv.F.*, 4/235.

SONUÇ

İslam hukukunda ıskat konulu çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

İslam hukukunda bir mükellefiyet veya hakkın malik veya hak sahibine intikali söz konusu olmaksızın düşürülmesi anlamına gelen ıskatın, temlik manasının olup olmadığı konusu, onun hangi hak üzerinde gerçekleştiği ile de bağlantılı olarak değişmektedir. Genel olarak temlik manası içeren hak düşürmeler ıskat olarak kabul edilmemektedir.

İskat tasarrufunun, sulh ve hibe ile ortak noktaları olmakla birlikte ayrıldığı noktalar da bulunmaktadır. Sulh akdi ile ıskat, iyilikte bulunmak borçlunun lehine bir hukuki işlem olması sebebiyle benzerlik göstermektedirler. Fakat sulh akdi meydana gelen bir nizayı ortadan kaldırmak için yapılmasına karşın, ıskat tasarrufu için herhangi bir anlaşmazlık olması gerekmemektedir. Bir başka ayrıldıkları husus ise sulh akdinin gerçekleşmesi için icab ve kabul şartı aranmaktadır, ama cumhura göre ıskat için icab yeterlidir.

Hibe akdi ile ıskat ise, genellikle karşılıksız yapılması ve iyilikte bulunma amacını barındırmasıyla benzerlik göstermektedirler. Fakat hibe için icab ve kabulün yanında kabz şartı da aramasına karşın, cumhura göre ıskat için sadece icab yeterli kabul edilmektedir. Hibenin aynda, ıskatın ise genel olarak deynde söz konusu olması bakımından da farklılık göstermektedirler. Ayrıca hibeden dönmek mümkün iken ıskattan dönmek mümkün olmamaktadır.

İskat tasarrufu borcu sona erdiren sebeplerden birisi olup, borçlunun lehine bir hukuki işlemdir. İskat tasarrufunda tek taraflı irade beyanı ya da iki tarafın rızasının aranması hususunda ise mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefi âlimlerine göre tek tarafın irade beyanı ile ıskat işlemi tamam olmakla beraber, karşı tarafın reddetmemesi de gerekmektedir. Şafi ve Hanbeli âlimlerine göre ise ıskat tek

tarafın irade beyanıyla geçerlidir ve karşı tarafın reddi ile geçersiz hale gelmez. Yani onlara göre borçtan ıskat edilen tarafın kabulü aranmamakla birlikte, reddetmesi de geçersizdir. Maliki âlimlerine göre ise, ıskat tasarrufunun tamamlanması için karşı tarafın kabul etmesi gerekmektedir.

İskat tasarrufunda bulunan tarafın tam eda ehliyetine sahip ve ıskat beyanında iradesini sakatlayan herhangi bir arızı durumdan beri olması gerekir. Bu minvalde gayri mümeyyiz veya mümeyyiz küçüklerin, mahcur kimselerin, ikrah altında bulunanların ıskatla ilgili beyanları hukuki olarak sonuç doğurmaz.

İskatta bulunan için sırf zarar içeren bir tasarruf olması sebebiyle veli ve vasi gibi kanuni temsilcilerin ıskata yetkileri olmadığı genel kural olmakla birlikte, ıskatın bedelli olması durumunda veli ve vasinin ıskat yetkilerinin olduğu kabul edilmektedir.

İskat tasarrufuna ne tür hakların konu olacağı da fakihler arasında tartışmalıdır. Genel kural olarak ayn üzerindeki ıskat tasarrufları geçersizken, köle azadı, vakıf gibi konulardaki aynın ıskatı bunun istisnasıdır. Ayrıca aynın kendisi değil de dava edilmesi konusundaki ıskatın da geçerli olduğu kabul edilmektedir.

Zimmette sabit olan deynin ivazlı ya da ivazsız ıskatı fakihlerce caiz kabul edilmektedir. Aynı şekilde menfaat mülkiyetinin de ivazlı ya da ivazsız ıskatı genel olarak caiz kabul edilmektedir.

Haklar konusundaki ıskatta ise, Allah hakkının mı yoksa kul hakkının mı daha baskın olduğuna bakılarak karar verilmektedir. Allah haklarının baskın olduğu haklarda kişilerin ıskatı geçersiz kabul edilmektedir. Fakat kul haklarının baskın olduğu haklarda kişilerin ıskatı söz konusu olabilmektedir.

İskatın ta'liki kural olarak caiz kabul edilmekle birlikte, ıskat işleminin mahiyetine bağlı olarak akdin gereğine ve tabi sonucuna uygun şartlara bağlanması gerekmektedir. Temlik manasında olan ıskatların ta'likinin caiz olmadığını söyleyebiliriz.

İskatın şartla kayıtlanması caiz kabul edilmekle birlikte, şartın fasid olması durumunda ıskata etkisinin ne olacağı ihtilaflıdır. Hanefilerin görüşü fasid şart ıskat

tasarrufuna zarar vermeyeceği yönündedir. Onlara göre şarta talik edilmesi mümkün olan her türlü ıskatın, şartla kayıtlanabilmesi de mümkündür.

Iskatın gelecek zamana izafesi konusunda ise; deynin ıskatının hemen hüküm ifade etmesi sebebiyle gelecek zamana izafesi kabul edilmezken, köle azadı ve talak gibi durumlardaki ıskat tasarrufunun geleceğe izafesi kabul edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Abdulkaki, Muhammed Fuâd b. Salih el-Mısırî (ö. 1387-1968), *el-Mu‘cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’ani’l-Kerim*, İstanbul: el-Mektebetu’l-İslamiyye 1982.

Abdürrezzâk, Ebû Bekr b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyeri (ö. 211/826-27), *el-Musannef*, müt. Hüseyin Yıldız, İstanbul: Ocak Yayıncılık 2013.

Acar, H. İbrahim, “Talâk”, *DİA*, 39/496-500.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, İbrahim ez-Zeybek, Beyrut: Müessesetü’r-Risale 1998.

Ali Haydar, Hoca Emin Efendizâde (ö. 1354/1935), *Dürrü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2017.

_____, *el-Mecmûatü’l-cedide fi’l-Kütübi’l-erba‘a*, İstanbul: Hukuk Matbaası 1332.

Apaydın, H. Yunus, “İbrâ”, *DİA*, 21/263-266.

_____, “Kefalet”, *DİA*, 25/168-177.

_____, *İslam Hukuk Usûlü*, Kayseri 2016.

Atar, Fahrettin, “Sulh”, *DİA*, 37/481-485.

Aybakan, Bilal, “Temlik” *DİA*, 40/428-430.

Aydın, M. Akif, “Deyn”, *DİA*, 9/266-268.

_____, Muhammed Hamidullah, “Köle”, *DİA*, 26/237-246.

Bardakoğlu, Ali, “Hak (Fıkıh)”, *DİA*, 15/139-151.

_____, “Havâle”, *DİA*, 16/507-512.

_____, “Hibe”, *DİA*, 17/421-426.

_____, “Iskat”, *DİA*, 19/137-143.

_____, “İkrah”, *DİA*, 22/30-37.

Berki, Ali Himmet (ö. 1976) (metni ve açıklamaları kontrol eden) *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, İstanbul: Hikmet Yayınları 1978.

_____, “Sulh ve İbra”, *Adalet Dergisi*, sayı: 12, 1969, s. 753-756.

Bilmen, Ömer Nasuhi (ö. 1391/1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, İstanbul: Bilmen Yayınları ty.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cufî (ö. 256/870), *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, Kahire: Mektebü’ş-Şab 1378.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn (ö. 1051/1641), *Keşşâfû’l-kınâ ‘an metni’l-İknâ’*, Beyrut-Lübnan: Âlemü’l-Kütüb 1997.

Çalış, Halit, “Eşya Hukuku”, *İslâm Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, Ankara: Grafiker Yayınları 2015, s. 399-420.

_____, “Kişiler Hukuku”, *İslâm Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, Ankara: Grafiker Yayınları 2015, s. 261-280.

_____, *İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, Konya: Yediveren Kitap 2004.

Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, Konya: Tekin Kitabevi 2018.

_____, *İslam Hukukunda Çocuk*, Konya: Tekin Kitabevi 2015.

Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe (ö. 1230/1815), *Hâşiyetü'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, Kahire: İsa'l-Babî'l-Halebî ty.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Kahire: Daru'l-Hadis 1999.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat 2015.

Feyyûmî, Ebü'l-Abbâs Hatîbüddehşe Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Hamevî (ö. 770/1368-69), *el-Misbâhu'l-münîr fî garîbi's-şerhi'l-kebîr li'r-Rafîî*, Beyrut: Daru'l-Risâleti'l-Âlemiyye 2010.

Hacak, Hasan, "Menfaat", *DİA*, 29/131-134.

_____, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

"İskat", *Mv.F.*, 4/225-258.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836) *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, Beyrut: Daru'l-Fikr 1992.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed (ö. 852/1449), *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Riyad: Mektebetü Dâru's-Selâm 2000.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımeşkî (ö. 774/1373), *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, Beyrut: Daru'l-Endülüs 1966.

İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, Beyrut: Daru'l-Fikr 1994.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), *Sünen-i İbni Mâce*, Beyrut-Lünan: Daru'l-Marife 1998.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfîlî (ö. 711/1311), *Lisânü'l- 'Arab*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1971.

İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1563), *el-Bahrü'r-râ'ik*, Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1997.

_____, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1999.

İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Tağlib el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî (ö. 694/1295), *Mecma'u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2005.

“İbrâ”, *Mv.F.*, 1/142-170.

Kadri Paşa, Muhammed (ö. 1306/1888), *Mürşidü'l-hayrân ilâ ma'rifeti ahvâli'l-insân fi'l-mu'âmelâti's-şer'iyye*, Dimeşk: Mattabaatü'l-Kitabi'l-Arabî 1981.

Kara, Yakup, *İslam Hukukunda Deyn'in Deyn Karşılığında Satımı*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

Karâfî, Şahâbeddin Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrrahmân el-Mısırî (ö. 684/1285), *el-Furûk*, Beyrut: Alemu'l-Kutub ty.

_____, *ez-Zehîre fi'l-fikh*, Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslamî 1994.

Karaman, Hayreddin, “Ayn”, *DİA*, 4/257-258.

_____, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul: Nesil Yayınları 1991.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed (ö. 587/1191), *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1986.

Kaşıkcı, Osman, “Şart (Fürû-i Fıkıh)” , *DİA*, 38/365-367.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (ö. 671/1273), *el-Câmi‘ li-ahkâmi‘l-Kur‘ân ve‘l-mübeyyinu limâ tedammenehû mine‘s-sünne ve âyi‘l-Kur‘ân*, Beyrut: Dâru İhyai‘t-Türasi‘l-Arabî 1966.

Merginânî, Ebü‘l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferganî (ö. 593/1197), *el-Hidâye*, Kahire: el-Mektebetü‘l-İslamiyye ty.

Mevsılî, Ebü‘l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-ta‘lîl‘l-Muhtâr*, yy. ty.

Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmurz (ö. 885/1480), *Dürerü‘l-hükkâm fî şerhi Gureri‘l-ahkâm*, İstanbul: Şirket-i Sahafiyeyi Osmaniyye 1319.

Sadrüşşerîa, es-Sânî Ubeydullâh b. Mes‘ûd b. Tâcişşerîa Ömer b. Sadrişşerîa el-Evvel Ubeydillah b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî (ö. 747/1346), *Muhtasarü‘l-Vikâye*, Beyrut-Lübnan: Daru‘l-Kütübî‘l-İlmiyye 2005.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü‘l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru‘l-Marife 1989.

Suyûtî, Ebü‘l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şafîî (ö. 911/1505), *el-Eşbâh ve‘n-nezâir*, Beyrut: Daru‘l-Kütübî‘l-İlmiyye 1983.

Şa‘bân, Zekiyyüddîn, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü‘l Fıkıh)*, müt. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2014.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (ö. 204/820), *Kitâbü‘l-Ümm*, Beyrut: Dâru‘l-Marife ty.

Şevkânî, Ebû Adillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San‘ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834), *es-Seylû‘l-cerrârü‘l-mütedeffik ‘alâ hadâ‘iki‘l-ezhâr*, Dımaşk: Daru İbn Kesîr 2005.

Şeyhîzâde Damad Efendi, Abdurrahman b. Şeyh Mehmed b. Süleyman (ö. 1078/1667), *Mecme‘u’l-enhur fî şerhi Mülteka’l-ebhur*, Beyrut- Lübnan: Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabî ty.

Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf Firuzabadi (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb*, Kahire: İsa’l-Babi’l-Halebî ty.

Şîrbînî, Hatîb Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Kahirî (ö. 977/1570), *Muğni’l-muhtâc ilâ ma‘rifeti me‘ânî elfâzi’l-Minhâc*, Kahire: yy. 1958.

Yaran, Rahmi, *İslam Hukukunda Borcun Gecikmesi*, İstanbul: İfav Yayınları 1997.

Zebîdî, Ebû’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî (ö. 1205/1791), *Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-Kamûs*, Beyrut-Lübnan: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye 1971.

Zerka, Mustafâ b. Ahmed b. Muhammed (ö. 1999), *el-Fikhü’l-İslâmî fî sevbîhi’l-cedîd el-Medhalü’l-fikhiyyü’l-‘âm*, Dimeşk: yy. 1965.

Zeydân, Abdülkerîm Behîc (Bîc) el-Ânî el-Kehlî el-Muhammedî (el-Mehmedî) (ö. 2014), *el-Vecîz fî usûli’l-fikh*, Dimeşk: Müessesetü’r-Risale Nâşîrûn 2015.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa (ö. 2015), *el-Fikhu’l-İslâmî ve edilletühû*, Dimeşk: Daru’l-Fikr 1985.